

ชัคนากวณน้ำอมฤต

รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี ภาค ๒

(ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช อย่างยิ่ง ที่กรุณาเอื้อเฟื้อภาพ “ชัคนากวณน้ำอมฤต” นี้ และยังได้ให้ความรู้ที่มากมายเกี่ยวกับ รามเกียรติ์ และโชน และขอขอบคุณ อาจารย์ จตุพร รัตนวราหะ แห่งกรมศิลปากรที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปการฝึกโชน และคัดลอกบท “ฉุยฉายทศกัณฐ์” มาเพื่อลงในวารสารฉบับนี้)

ในวารสารธรรมศาสตร์ฉบับที่แล้ว* ผู้เขียนได้เปรียบเทียบแหล่งที่มา การดัดแปลง เนื้อหาให้เข้ากับอารยธรรมท้องถิ่น อิทธิพลของศาสนา บทบาทและความหมายของพระรามใน รามายณะ ฉบับต่าง ๆ ในเอเชียซึ่งคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไปจากแม่ฉบับ รามายณะ ของอินเดีย และในท้ายบทได้เกริ่นไว้เล็กน้อยถึงทศกัณฐ์ ซึ่งแสดงลักษณะของ Tragic Hero ในทำนองเดียวกับ Hero ใน Tragedy กรีกโบราณ ตลอดจนเปรียบเทียบคร่าว ๆ ถึงทฤษฎีเรื่องความดี ความชั่วในมหากาพย์ อีเลียด และ รามายณะ ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างกันระหว่างปรัชญาชีวิตตะวันตกและตะวันออก

ในภาค ๒ นี้ ผู้เขียนใคร่จะหยิบยกปัญหาเรื่องความชั่วและคนชั่วใน รามายณะ ขนมาพิจารณาเปรียบเทียบในแง่ต่างๆ ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องและความหมายของเรื่องยิ่งกว่าปัญหาเรื่องความดี หรือคุณลักษณะของคนดีซึ่งมักจะได้รับการวิเคราะห์

* วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๒ เล่มที่ ๒ (๒๕๑๖) “รามายณะเปรียบเทียบทางวรรณคดี ภาค ๑”

วิจารณ์มามากแล้ว นอกจากนั้นผู้อ่านผู้ชมมักจะยอมรับโดยปริยายว่าพระรามและการกระทำต่างๆ
ของพระองค์เป็นสิ่งที่ดีถูกต้องอย่างสมบูรณ์ แต่ไม่อาจจะปลงใจได้สนิทว่าการกระทำของทศกัณฐ์
และบุคลิกลักษณะของทศกัณฐ์นั้น “ชั่ว” โดยตลอด ในหลาย ๆ ตอนเรารู้สึกเห็นใจสงสาร
เวทนาและยกย่องความกล้าหาญและขัตติยะมานะของ “ผู้ร้าย-ผู้ดี” คนนี้ โดยเฉพาะใน
รามเกียรติ์ ของไทย กวีได้สามารถสร้างบุคลิกลักษณะอุปนิสัยใจคอและพฤติกรรมต่าง ๆ ของ
ทศกัณฐ์และบรรดาพระยาอักษ์ทั้งหลายให้เห็นความซับซ้อนและความขัดแย้งกันอยู่ในตัวที่น่าสน
ใจเป็นอย่างยิ่ง

สิ่งที่น่าวิเคราะห์ศึกษาอีกประการหนึ่งคือตัวละครที่เราเคยจัดไว้ในฝ่าย “ธรรมะ” นั้นก็
มิใช่จะดีตลอด มีความชั่วความผิดศีลธรรมแฝงอยู่ไม่น้อย ซึ่งปรากฏใน รามายณะ ฉบับของ
อินเดียและประเทศอื่น ๆ เช่น พิลก หนุมาน สุครีพ แม้แต่พฤติกรรมของพระรามพระองค์เอง
ก็มีข้อดีไปทั้งหมด ในบางครั้งแสดงถึงความหุนหา โทโสโกรธาและความอยุติธรรม โดยเฉพาะ
ตอนที่พระรามประณามสีดาอย่างเจ็บแสบ ทำให้นางต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ถึงสองครั้ง และใน
ครั้งสุดท้ายนางจึงขอให้แม่ธรณีสูบด้วยความน้อยใจเสียใจ ถึงแม้ปราษฎ์ทางวรรณคดีจะตีความว่า
พระรามต้องจำใจทำเช่นนั้นทั้ง ๆ ที่เป็นการลงโทษตนเองให้ทุกข์ทรมานก็เพราะหน้าที่และเพื่อ
ให้โลกประจักษ์ในความบริสุทธิ์อย่างไม่มีข้อกังขาใด ๆ หลงเหลืออยู่ก็ตาม เราก็มองจะยกโทษ
พระรามครั้งนั้น ได้เช่นเดียวกับที่สีดาในฉบับของ วลมิถิ ไม่ยอมให้อภัยพระราม ทำให้พระราม
ต้องทนทุกข์ไปจนสิ้นพระชนม์ (แต่ใน รามเกียรติ์ ไทยกลับคืนกันได้ โดยพระรามอ้างว่านาง
ปีศาจจตุรกรก่อเหตุทำให้หลงผิดไป)

ในอีกด้านหนึ่งยังมีตัวละครบางตัวที่จำเป็นต้องกระทำความชั่ว ๆ ที่ตนไม่ปรารถนา
เพราะความจรรงกั๊กดีและหน้าที่ ทำให้เราไม่อาจจะประณามหรือลงโทษได้สนิทใจนัก เช่นนาง
มณโฑและกุมภกรรณ โดยเฉพาะนางมณโฑที่น่าสมเพชยิ่งที่ต้องตกเป็น “เหยื่อของสถานการณ์”
(victim of circumstances) หลายต่อหลายครั้ง โดยที่นางมิได้เป็นฝ่ายรู้เห็นเป็นใจด้วย นาง
เป็นตัวละครที่ต้องทนทุกข์เพราะการกระทำของคนอื่นมาตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ

ด้วยเหตุเหล่านี้ ผู้เขียนจึงใคร่จะหยิบยกปัญหาเรื่องความชั่วและตัวละครบางตัว ที่มี
บุคลิกแตกต่างกันไปในฉบับต่าง ๆ ขึ้นมาวิเคราะห์ ส่วนตัวละครอื่นที่ไม่สู้จะผิดเพี้ยนกันนักจะ
ขอเก็บไว้กล่าวไว้ในโอกาสหน้าต่อไป การเปรียบเทียบเหล่านี้ผู้เขียนอาจจะทำให้ละเอียดนักด้วย

นอกจากนี้ และผู้เขียนประสงค์จะให้ผู้อ่านทั่วไปได้รับความรู้อย่างพอสมควร ซึ่งอาจจะชักนำให้คนคว่ำโลกซ่งต่อไป การวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดียิ่งใหญ่เช่น *รามายณะ* นี้ หากจะทำกันอย่างจริงจัง ตลอดชีวิตนั้นก็ไม่มีจบสิ้น ปรัชญาบางท่านอุทิศชีวิตทั้งชีวิตให้กับ *รามายณะ* ก็ยังไม่สามารถศึกษาได้หมดทุกแง่มุม

ความสำคัญของทศกัณฐ์ (ราวณะ)

หากจะเปรียบเทียบ *รามายณะ* ฉบับสันสกฤตของ วาลมิกิ กับ *รามเกียรติ์* ไทย โดยเฉพาะพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ แล้วจะเห็นว่า วาลมิกิ เน้นความสำคัญของเรื่องพระรามเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบทบาทของ ราวณะ นั้น เป็นเพียงเครื่องเสริมพระรามให้เด่นชัดเท่านั้น โดยที่มีบุคลิกลักษณะอุปนิสัยและพฤติกรรมตรงข้ามกับพระรามทุกประการในลักษณะของ Antagonist อย่างแท้จริง ในสามกัณท์แรก คือ *พาลกัณท์* *อโยธยากัณท์* และกัณท์แรกของ *อรัณยกัณท์* เป็นเรื่องของพระรามตั้งแต่ประสูติจนสละราชสมบัติออกบ่า มีอยู่ถึงราวณะเพียงแต่ว่าเป็นยักษ์เกราะเพชรวิ้งแว่นแววดา คนจรรัฟ นักพรต มาในตอนกลาง *อรัณยกัณท์* ราวณะจึงได้เข้ามาบทบาทในการลักพาตัวไป ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสงคราม แต่แล้วก็มี *กษิกิณธากัณท์* และ *สุนทรกัณท์* ซึ่งเป็นเรื่องของสุครีพ พาลี องคต หนุมาน เข้ามาแทรกกลาง ราวณะเข้ามาบทบาทใหญ่อีกครั้งใน *ยุทธกัณท์* ซึ่งเป็นจุดสุดยอดของเรื่อง (Climax) ส่วน *อุตตรกัณท์* ซึ่งเป็นบทแถมท้ายนั้น ปรัชญาต่าง ๆ ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่าควอนแต่งเติมขึ้นเพื่อเสริมประวัติความเป็นมาและอานูภาพของราวณะให้สอดคล้องกับเรื่องของพระราม และเพื่อให้ความกระจ่างแก่ผู้อ่านผู้ฟังที่ยังตึงใจสงสัยเกี่ยวกับราวณะและเหตุการณ์หลังมหาสงครามนั้น วิธบรรยายและเนื้อเรื่องเต็มไปด้วยยอภินิหารต่าง ๆ เพื่อจะยกย่องให้เห็นว่าพระรามคือพระวิษณุอวตาร และเหตุที่จำเป็นต้องอวตารก็เพราะราวณะชั่วร้ายมีอิทธิฤทธิ์มากเกินกำลังของบรรดาเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นกลียุคที่ต้องลงมาปราบเพื่อรักษาระบอบ ในกัณท์นั้นเน้นความสำคัญของศาสนาฮินดู ฐานะสูงสุดของพร้าหมณ์ และระบบการแบ่งชนวรรณะมาก จึงสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นภายหลังเพื่อแข่งขันกับพระพุทธศาสนาที่กำลังแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น โดยเชิดชูพระพรหมและพระวิษณุซึ่งเป็นมหาเทพของพวกพร้าหมณ์ในโฉดพนิกาย ส่วนพระศิวะ (ในทันทีเรียกพระรุทรา) กลับไม่มีบทบาท

มากดังใน *รามเกียรติ์* ไทย มหาเทพผู้บันดาลสิ่งต่าง ๆ ในฉบับ วาลมิกิ คือพระพรหม ส่วนใน *รามเกียรติ์* นนพระอิศวรมีอำนาจสูงสุด เป็นผู้ประทานพรหรือทำลาย พระนารายณ์เป็นผู้รับบัญชาพระอิศวรอีกต่อหนึ่ง ส่วนพระพรหมนั้นมืบทบาทเพียงบางตอนเท่านั้น

หันมาพิจารณารามเกียรติ์ ของไทยจะเห็นได้ชัดว่า กวีให้ความสำคัญกับเรื่องราวและพฤติกรรมชั่วร้ายของอสูรพงศ์มาตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ และได้รวมเรื่องของอสูรสำคัญ ๆ ใน *นารายณ์ลี้ปราง* มาไว้แทบทั้งหมด ให้เห็นว่าความชั่วเกิดขึ้นทุกยุค ถึงแม้ว่านารายณ์จะอวตารมาปราบทุกครั้งก็ยังมีเกิดขึ้นอีกไม่จบสิ้น และอสูรที่เกิดขึ้นในยุคต่าง ๆ ดูจะเป็นตนเดียวกัน ต่างกันก็แต่ชื่อและรายละเอียดของพฤติกรรมชั่วร้ายเท่านั้น แก่นแท้ก็คือความชั่วอย่างเดียวกัน ความสนุกจึงอยู่ที่วิธีการปราบของพระนารายณ์ซึ่งมีกลเม็ดเด็ดพรายและมีการล่อหลอกด้วยเล่ห์อุบายจนฝ่ายอสูรต้องพ่ายแพ้พินาศไป เรื่องราวของพระรามปราบทศกัณฐ์เป็นตอนสำคัญที่สุดเพราะสนุกที่สุด มีรสชาติต่าง ๆ อยู่พร้อมยิ่งกว่านารายณ์อวตารปางอื่น มีตัวละครมากมายทั้งคน ถึงและยักษ์ จึงกลายเป็นวรรณคดีเรื่องใหญ่ยาวกว่าอวตารปางอื่น แต่กระนั้นความชั่วก็มิได้จบลงที่ความตายของทศกัณฐ์ กลับมีสีก่อนต่อไปอีกยาว ซึ่งแต่ละศึกก็มีลักษณะเดียวกันซ้ำซาก ทำให้เห็นว่าอสูรพงศ์นั้นไม่มีวันจะดับสูญไปได้ ตราบใดที่มืความดี ความชั่วก็ตองมีคู่เคียงกันไป ถึงแม้ฝ่ายธรรมจะมีชัย ก็เป็นชัยชนะที่ไม่จริงอะไร เป็น วัฏฏะ ที่หมุนเวียนกันอยู่เช่นนั้นไปชั่วนิรันดร์

รามายณะ ฉบับอื่นหลายฉบับได้ให้ความสำคัญแก่บทบาทของราวณะมากกว่าพระราม เช่น บทละครสั้นสกฤตเรื่อง *มหาวิรจริต* ของกวี ภวภูติ และ *พาลรามายณะ* ของ ราชเสวร^๒ มีราวณะเป็นตัวเอก และเข้ามาบุทบาทตั้งแต่ส่งทูตมาขอสีตาค่อนหน้าพิชิตยุมพรของพระรามและสีตา เช่นเดียวกับฉบับ *รามาวตาร* ของ อู อัง พโย กวีพม่า กล่าวว่าทศกัณฐ์ (ทศกัณฐ์) ได้มาร่วมประลองฝีมือในการยกศรซึ่งนางสีตากับพระลักษมณ์พระรามด้วยตั้งแต่ต้น ฉบับ *รามายณะกากวิน* ของ โยคีศวร กวีชาวโบราณ ก็ดัดแปลงมาจากมหากาพย์สั้นสกฤตเรื่องราวณะ (*Ravana-Wadha*) ของกวี ภัคตี^๓ เน้นเรื่องของราวณะและบรรยายภาพชีวิตพวกกรากษสีในนคร

๑. เสฐียรโกเศศ *อุปรณ์รามเกียรติ์* สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๑๕ หน้า ๑๐๑-๑๐๒

๒. *Ibid.*, หน้า ๑๐๕

๓. Wirjosuparto, Sutjipto, *Rama Stories in Indonesia*, Bharata, Djakarta, 1969, p. 6. และดู Hooykaas, *The Old Javanese Ramayana-Kakawin*, Martinus Nijhoff, Hague, 1955. ได้เปรียบเทียบ *รามายณะกากวิน* กับ *Ravana-Wadha* ไว้อย่างละเอียด ราวณะระ หมายถึงการฆ่าหรือปราบราวณะ

ลงกาอย่างพิสดาร^๔ ในประเทศฟิลิปปินส์ก็มีฉบับภาษามาราเนาชื่อ *มหาธาเตียลาวณะ* ซึ่ง ลาวณะ (ทศกัณฐ์) มีบทบาทเป็นทั้งพระเอกและผู้ร้าย^๕ ฉบับของมะลายูก็เช่นกัน ใน *หิกายัตมหา-ราชาวณะ* *หิกายัตศราราม* และ *นิยายพระราม* ที่นำมาใช้แสดงหนัง (วายัง) บรรยายเรื่องราวของราวณะไว้มากมาย ในตอนโหมโรงจะเชิดรูปต้นไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขา ตัวต้นไม้^๖ หมายถึงเรื่องของราวณะตั้งแต่เกิดจนตาย เรียกว่า *จริตมหาราชาวณะ* (Cherita Maharaja Rawana) ส่วนกิ่งแขนงนั้นเป็นเรื่องของพระรามตั้งแต่ตอนพระบุตรพระลพจนจนถึงคนตีกับสตี^๗

เรื่องราวและบทบาทสำคัญของราวณะในฉบับพื้นเมืองเหล่านี้ แสดงว่าคงจะได้รับอิทธิพลจากอินเดียได้ซึ่งนิยมยกย่องราวณะและหนุมานยิ่งกว่าเรื่องของพระราม ดังจะเห็นจาก *รามายณะ* ของ เหมจันท์ กวีในศาสนา ซึ่งเริ่มด้วยเรื่องของวากษสและวานรก่อนแล้วจึงกล่าวถึงพระราม เพราะเป็นตำนานที่แพร่หลายอยู่ก่อนในอินเดียได้ ต่อมาจึงได้เข้ามาผูกเข้ากับเรื่องของพระราม และสตี สงครามใน *รามายณะ* ฉบับชินศาสนามีได้เกิดด้วยเรื่องแย่งผู้หญิง แต่เป็นการแก่งแย่งอำนาจระหว่างราพณ์และพระอินทร์^๘

สำหรับคนไทย นักดูโขนส่วนใหญ่จะนิยมบทของทศกัณฐ์ซึ่งให้ทั้งความตื่นเต้นและความประทับใจ ผู้ที่เข้าใจศิลปะของโขนและได้ศึกษาการฝึกโขนมาจะทราบดีว่า การฝึกทำยักษ์นั้นยากยิ่งกว่าการฝึกทำพระและลิง เพราะจะต้องมีความซึกเข็มเข็มแข็งอย่างยักษ์ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องสง่างามนุ่มนวลดังเทวดา เป็นลักษณะขัดแย้งที่ผสมผสานกันอย่างประณีตมีศิลปะสูงอยู่ในตัว ยิ่งกว่านั้น หน้ภาพที่ยสำหรับยักษ์ก็มากกว่าหน้ภาพที่พระและลิง ศิลปินโขนที่ยิ่งใหญ่ก็มักแสดงเป็นตวยักษ์แทบทั้งสิ้น

๔. Hooykaas, C., *The Paradise on Earth in Lenka (Episode of The Old Javanese Ramayana)* Martinus Nijhoff (Reprint), และ *Love in Lenka*, Martinus Nijhoff (Reprint.)

๕. *เอกสารสัมมนา* Francisco, Juan R., "Maharadia Lawana," *Asian Studies*, Vol. III No. 2, August 1969, p. 200

๖. *เอกสารสัมมนา* Sweeney, Amin, "The Malay Shadow Play," p. 3.

๗. *อุปราถณ์รามเกียรติ์* หน้า ๕๘.

บุคคลิกลักษณะของทศกัณฐ์

ในรามายณะ ฉบับต่าง ๆ เรียกชื่อทศกัณฐ์ผิดเพี้ยนกันไป ซึ่งอาจจัดได้เป็น ๓ พวก พวกแรกเรียก "ราวณะ" (อินเดีย ขวา) หรือที่แสดงมาจาก "ราวณะ" ซึ่งเป็นชื่อที่พระอิศวรประทานให้ "ทศครีวะ" เมื่อคราวที่ "ทศครีวะ" รุกรานก่อความปั่นป่วนให้แก่ปรีดาเทวดานักสิทธิ์และคนธรรพ์จนพระอิศวรทรงต้องปราบ โดยเอานิ้วพระบาทเหยียบภูเขาไกรลาสทับตัวไว้ แต่ "ทศครีวะ" ก็มีใต้อย่อย กลับแปลงเสียงสรรเสริญพระอิศวรล้นฟ้าอยู่ถึงพันปี จนพระอิศวรพระทัยอ่อนยอมปล่อยและประทานชื่อให้ใหม่ว่า "ราวณะ" แปลว่า "ร้อง" ด้วยเหตุนี้ปราชญ์จึงลงความเห็นว่าราวณะอยู่ในนิกายไศวะเพราะบูชาพระอิศวร ชื่อที่แสดงมาจาก "ราวณะ" คือ "ราพน" (ไทย) "ราพนาสูร" (เขมร ไทย) "ราพนาศวร" (ลาว) "ธูวานะ" (มละยา) "ลาวณะ" (ฟิลิปปินส์) "ราวัน" (อินเดีย) พวกที่สองยังคงชื่อเดิมไว้ซึ่งหมายถึงผู้มึนสับสน คือ "ทศครีวะ" (อินเดีย) "ทศกัณฐ์" (ไทย) "ดัดตะคีรี" (พม่า) "ทศमुख" (ขวา) ส่วนพวกที่สามนั้นเรียกผิดไปเลยตามภาษาพื้นเมือง เช่น "มัส-รายนานา" (มละยา) "ตรังมินท์" (ญวน) หรือ "เซียงเหมง" (จีน)

ถ้าจะพิจารณาจากชื่อเหล่านี้ อาจจะได้ตีความหมายว่าพวกแรกที่เรียก "ราวณะ" มิได้เน้นเรื่องรูปร่างลักษณะภายนอกที่มึนสับสนซับซ้อนมากนัก แต่เน้นเรื่องการกระทำและการแสดงอิทธิฤทธิ์ ส่วนพวกที่สองให้เห็นเป็นนัยๆ สับสนหยาบมือ แสดงถึงฤทธิ์อำนาจผิดธรรมชาติ ในบางฉบับ เจ้านับสันสกฤตของ วาลมิกิ และลาว บรรยายว่าราวณะเป็นผู้มีรูปโฉมสง่างาม มีเสน่ห์น่ารักใคร่นับถือ แต่ในบางครั้งก็กลัว แม้แต่ใน *รวมเกียรติ* ของไทยก็บรรยายให้เห็นทั้งด้านงามและน่าเกลียด ลักษณะภายนอกที่ความขัดแย้งกันทั้งความน่าเกลียดและความงามสะท้อนให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนของบุคคลิกนิสัยความคิดจิตใจที่ทั้งความดีความชั่วระคนกัน ในการแต่งหน้าทศกัณฐ์ของนาฏศิลป์ถักกัฬิของอินเดียก็เช่นกัน จะวาดหน้าใหม่ทั้งสีเขียว (ความดี) และแดง (ความชั่ว) (ดูรูปหน้า ๑๐๙)

ทศกัณฐ์ หรือ ราวณะ ในนาฏศิลป์ศักดิ์สิทธิ์ของอินเดียน

ใน^{๒๕} ทนข้อคําคำบรรยายลักษณะทศกัณฐ์บางตอนมาเปรียบเทียบให้เห็นต่าง ๆ

รูปร่างลักษณะ

ใน *อรัณยกัณฑ์* ของ วาลมิกิ ตอนศูรปนักษำไปฟ้องราวณะเรื่องถูกพระรามพระลักษมณ์ รังแก กวีบรรยายว่า

“ราวณะประทับอยู่บนบัลลังก์ทอง พระวรกายเปล่งแสงราวเพลิงลุกโชน ห้อมล้อม ด้วยที่ปรึกษาารากับพระอินทร์ล้อมรอบด้วยหมู่เทวดา มหาวิบุรุษผู้มีลักษณะ น่าสะพิงกลัวราวกับพระยายม มีสิบเศียรยี่สิบกร พระโอษฐ์กว้าง รูปร่างใหญ่โต พระวรกายสีครามเป็นมันวาวจับ พระหนต์ขาว ทรงมีศุภลักษณะของกษัตริย์ครบ ถ้วนทุกประการ ทรงต่างพระกรรณทอง และฉลองพระองค์สง่างาม..... พระวรกายเต็มไปด้วยรอยแผลที่ถูกสายฟ้าพระอินทร์ จักรพระวิฆณุและอาวุธของ เทพเจ้าเมื่อคราวอสูรรบกับเทวดา บนพระทรวงยังปรากฏรอยแทงของข้างเฮอร์รา- วัน..... ทรงมีรูปร่างสูงใหญ่ราวภูเขา พระเนตรโตเป็นประกาย ทรงดูร้าย ทารุณ ทหยาบคาย ทรงเกลียดพระเวท และทรงเป็นที่สะพิงกลัวของสัตว์โลก ทั้งหลาย”^{๒๖}

แต่ใน *สุนทรกัณฑ์* ตอนที่หนุมานลอบเข้าไปในวังราวณะ เห็นบรรทมหลับอยู่บน พระที่ห้อมล้อมด้วยสาวสนมกำนัลใน^{๒๗} นน บรรยายลักษณะงดงามมาก

“พระวรกายที่คล้ายเหมือนเมฆสีน้ำเงินเข้มนั้น ลูบไล้ด้วยสีไม้จันทร์หอมแดงฉาน ทรงเครื่องประดับ ต่างพระกรรณ และฉลองพระองค์สีทองเป็นประกาย ดูราว กับก้อนเมฆที่ลิลด้วยแสงอาทิตย์อัสดงและตอแสงสายฟ้าแลบ.... ทรงมีรูปร่างงาม และสามารถจำแลงแปลงกายได้ตามพระทัยปรารถนา..... บางครั้งทรงปรากฏ เหมือนข้างเล่นอยู่ในแม่น้ำคงคา”^{๒๘}

ใน *รามายณะ* ฉบับภาษาทมิฬของ กัมพัน ราวณะเป็นผู้มีวัฒนธรรมสูง มีความเมตตา กรุณาและความกล้าหาญอย่างวิบุรุษ รูปร่างสง่างาม และเมื่อคราวลักพาตีตามากมี ได้ทรงแต่- ตั้งองนาง แต่ถ่อมตัวนอนบนอ้อมและกล่าววาวจาไฟเราว่า

๒๕. Valmiki, *The Ramayana*, Vol. 2, p. 194

๒๖. Ibid., Vol. 1, pp. 400-401.

หมายเหตุ ข้อความจาก *รามายณะ* ในบทความนี้ ผู้เขียนเป็นผู้แปล

“ประชากรทั้งไตรโลกเคารพเชื่อฟังหม่อมฉัน แต่หม่อมฉันขอมอบกายถวายใจ
เป็นทาสของพระนาง ได้โปรดเมตตารับหม่อมฉันไว้ด้วยเถิด”^{๑๐}

ใน *รวมเกียรติ* ไทยทุกฉบับจะมีบทสร่งนำทรงเครื่องตามประเพณีวรรณคดีไทย ซึ่งชม
ความงามของตัวละครและเครื่องทรงไม่ว่าจะเป็นพระ ยักษ์ หรือลิง หากตัวละครนั้นเป็นพระ
นาง หรือเทวดา ซึ่งปกติเป็นผู้มีรูปโฉมงดงามโดยปริยายแล้ว ก็ไม่น่าสนใจเท่าไรนัก แต่หาก
เป็นลิงเป็นยักษ์ โดยเฉพาะยักษ์ใหญ่ที่น่ากลัวอย่างทศกัณฐ์ ความไพเราะงดงามของบทพรรณนา
เหล่านั้นทำให้น่าสนใจว่ายักษ์สปีเตอร์ ปากแฉะ ขี้ขี้ว้าง ตาโปนนั้น สามารถรำดูฉายกรีกกราย
ถือพัดชมความงามของตนให้เราเห็นคล้อยตามได้ถึงเพียงนั้น

“ทรงมงกุฎแก้วดอกไม้ตัด	กมลจรัสกรรเจียรจร
ห้อยพวงสุวรรณบุบผา	พระหัตถ์ขวานับพระแสงศร
งามดั่งพรหมเมศอุทธรอน	บทจรมาขจรทรง” ^{๑๑}
“นำดอกไม้เทศทำอ่องค	บรรจงทรงพระสงายเคียรเกล้า
พระฉายตั้งคั่นฉ่องส่องเงา	เวียงแต่เผ่ากริดพระหัตถ์ผัดพักตรา
.....
ใส่แหวนเพชรเม็ดแดงแดงเต็มที	จะไปอวดมั่งมีนางสีดา
ถือพัดด้ามจิวจันท์บรรจง	พวงมลัยใส่ทรงพระกรขวา” ^{๑๒}
“ยักษ์เอ๋ยยักษ์ โสภณ	เจ้าช่างแต่งตนเลิศล้ำหนักหนา
ห้อยไหล่แดงฉาดงามบาดนัยนา	ช่างงามสง่าจริงยักษ์เอ๋ย
ยักษ์เอ๋ยยักษ์ทศศรี	วางท่าจรลีท้วงทึงอาจ
มุ่งใจไฝ่หาสีดานงา	แล้วรีบยุรยาตรเข้าอุทยานเอ๋ย” ^{๑๓}

๑๐. Maharajan, *Kamban*, Sahitya Akademi, New Delhi, 1927, p. 64

๑๑. *รวมเกียรติ* รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ หน้า ๓๗

๑๒. *รวมเกียรติ* รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑ หน้า ๓๖

๑๓. บทร้อง ดูฉายทศกัณฐ์ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ในบทโอโลมส์คาทศกณัฐก็แสดงวาทศิลป์ที่ไพเราะไม่แพ้อีนา หากหน้าตาเป็นพระเป็นเทวดาก็คงจะทำให้เราเคลิบเคลิ้มหลงไหลไปได้ แต่ด้วยเป็นยักษ์ที่เราผูกใจว่าชั่วร้าย ความมั่งคั่งไพเราะเหล่านั้นจึงทำให้เกิดอารมณ์ขัดแย้งกัน ทั้งชื่นชมและสมเพช ทั้งน่ารักและน่าชิงในขณะเดียวกัน

อุษณาย ทศกณัฐลงสวน

แม้แต่หัวโขนหน้าทศกณัฐก็งาม ถึงจะมีสีหน้าแต่ก็ประดิษฐ์อย่างมีศิลป์แบบเนียนโดยแบ่งเป็นสามชั้นลดหลั่นกันตามรูปมังกุฏ ชั้นแรกมีหน้าใหญ่หน้าเดียวและสามหน้าเล็ก ๆ ช่ออยู่ข้างหลัง ชั้นสองเป็นยักษ์สี่หน้ารอบ และยอดเป็นหน้าพรหม เมื่อพิจารณาเดิน ๆ จะดูเป็นรูปมังกุฏสามชั้น ส่วนหน้ายักษ์นั้นก็ประดิษฐ์ด้วยลวดลายที่ประณีต จนความน่าเกลียดของยักษ์กลายเป็นความงามของศิลป์ และเมื่อเราชมหัวทศกณัฐนั้น เราก็คะชมว่า “งามจริง” ไม่ชมว่า “น่าเกลียดน่ากลัวจริง” ฉะนั้นทศกณัฐจึงเป็นตัวอย่างที่ชื่อของ “ความงามแห่งความชั่ว” (The Beauty of Evil) ซึ่งเป็นคุณลักษณะตรงข้ามที่แย้งกันอยู่ในตัว (paradox) ที่น่าสนใจยิ่ง คล้ายกับทฤษฎี “ดอกไม้แห่งความชั่ว” (Les fleurs du mal) ของ โบดแลร์ (Baudelaire) กวีนิพนธ์ (Symboliste) ฝรั่งเศส พระยามารหรือชาตานิในวรรณคดีตะวันตก เช่น ลูซิเฟอร์ (Lucifer) หรือ เมฟิสโตเฟลิส (Mephistopheles) ในบทละครเรื่อง เฟาสต์ (Faust) ก็มีทั้งความงามและความน่าเกลียดน่ากลัวระคนกันเช่นนี้ นิสัยและอารมณ์

ในการแสดงโขนบททศกณัฐตอนต่าง ๆ จะเห็นคุณลักษณะที่ซับซ้อนหลายแง่หลายมุมเช่น ตอนรบ สง่างามเก่งกาจกล้าหาญ น่ากลัวเวลาโกรธ ตอนเกี้ยวพาราสีหรือรำอุษณายนุ่มนวลงดงามมีเสน่ห์ ตอนถูกลิงหลอกดูขบขันแกลมหน้าสงสาร หรือน่าหมั่นไส้เวลาทำเหม็นมอขายเมื่อรู้ตัวว่าผิด เช่นตอนโอโลมเบญกายแปลง ตอนส่งเมืองเป็นตอนที่ประทับใจเราให้รู้ สึกทั้งเวทนาและ

โศกเศร้าตามไปด้วย ศิลปินผู้แสดงยอดเยี่ยมจริงๆ นั้น ทั้งๆ ที่สวมหมวกยักษ์แยกเขี้ยวตาไปนอนอยู่ก็
สามารถทำให้ความมั่งคั่งและความละเอียดอ่อนของอารมณ์ผ่านลวดทวิโขมออกมาให้ผู้ชมรู้สึกได้

ตัวอย่าง ตอนกรวีโกธ ความงามสง่าของทศกัณฐ์ดูจะอันตรธานไปสิ้น มีแต่ความน่า
เกลียดน่ากลัว เช่น

“ได้ฟังอนุชาพาที
ลิบปากแผลผาดตวาดก้อง

โกรธตั้งอัคคีบรรลัยกาล
กึกก้องนิเวศวังสถาน”๑๔

.....
ผดลุกขมขื่นกระทืบบาท

.....
ร้องตวาดผาดเสียงดังฟ้าลั่น”๑๕

บางตอนน่าขบขันกลายเป็นยักซ์ตลกไป เช่นตอนหนุमानผูกสมติดกับนางมณโฑ

“พอสร้างพระเวทอันศักดิ์ดา
ผกเคี้ยรลจากบรกรรม
ก่ตั้งกันด้วยกำลังอินทรีย์

ตกใจผวาตื่นขึ้นทันที
ผมผูกติดเทศมเหสี
อสูรอุตลุด่วนวาย ๆ

เมื่อนั้น
ตกใจผวาตื่นพันกาย
สองมือย้อชักขวักไขว่
ปล้ำปลุกขลุกขลุ่มสองคน

นवलนางมณโฑโหมฉาย
พลิกซ้ายพลิกขวาอลวน
แต่จุดคร่าไปสับสน
ที่บนแท่นทองไสยาฯ”๑๖

อารมณ์ขันแบบของไทยไม่ปรากฏในฉบับของชาติอื่น ๆ ถึงแม้ว่าคณะในรามายณะ
ของวาลมิกะจะมีบุคลิกซับซ้อนขัดแย้งกันในตัวก็ไม่ใช่ว่าตัวละครที่โง่ เสียดายที่พระเอกอยู่เสมอมอย่าง
ทศกัณฐ์ไทย ฉะนั้นดูจะเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของวรรณคดีไทยที่จะสร้างบุคลิกของผู้
ร้ายใหม่ทางความน่าเกลียดน่ารัก ขบขัน น่าสงสาร เช่น ขุนช้างและจระก่า ในทำนองเดียวกับ
กับที่กวีไทยมักมองดูโลกทั้งในแง่ทุกข์สุขสลับกันไป และสามารถทำให้เหตุการณ์ร้ายแรงดูขบขัน
ได้แม้กระทั่งภัยวิบัติต่างๆ เช่นการสงคราม ไฟไหม้ ก็ยังสอดแทรกฉากตลกขบขันจนนักจิตวิทยา
ตะวันตกอาจเห็นว่า Sadistic ไม่น้อยที่เห็นความทุกข์ของคนอื่นเป็นของสนุก แต่แท้จริงอาจจะ

๑๔. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ หน้า ๑๒๑-๑๒๒.
๑๕. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๔ หน้า ๑๒๓.
๑๖. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๗ หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

เป็นเพราะกวีไทยต้องการจะสร้างความสมดุลงแห่งอารมณ์มิให้ทุกข์หรือสุขมากไปแต่ด้านเดียว
เมื่อเห็นจะหนักไปด้านใดมากก็ตกลงมาหาอีกด้านหนึ่ง เพื่อให้อยู่ในทางสายกลาง วรรณคดี
และการบันเทิงของไทยแท้ตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบันจึงมีอารมณ์ทุกข์สุขตลกโศกเศร้าเคล้าน้ำไป
แบบเดียวกับอาหารไทย

บุคลิกของทศกัณฐ์ไทยจึงน่าสนใจกว่าราวณะอินเดีย คือ มีทั้งความขี้ ความสง่างาม
เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบ แต่บางครั้งก็โง่หลงกล ตลกขบขัน ในยามพึงพอใจหรืออยากเอาใจคน
ก็มีวาทศิลป์ไพเราะ แต่กราดเกรี้ยวหยาบขี้ขามโทโสโกรธา ปกติเป็นคนรักพี่น้องลูกเมีย แต่
ยามตามืดไปด้วยโมหะโทสะก็เลศกัณฑ์ดัดขาดได้อย่างไม่มีเยื่อใย และผูกใจเจ็บแค้นติดตามประหัต
ประหารอย่างไม่ยอมให้อภัย และในตอนอวสานความรู้สำนึกในความผิดบาปของตน ขัตติยะ
มานะ และตอนส่งเสียลูกเมียพี่น้องหงส์ปาก เป็นบทที่สะท้อนอารมณ์และประทับใจเรา มาก
จนอาจจะให้อภัยในความหลงผิดคิดชั่วที่ล่วงแล้วมาได้

“ปากห่างดำริทศพิธ

อย่าทำทุจริตให้เหมือนพี่

.....

.....

ตัวเราชั่วเองจึงเสียขนม

แล้วให้ร้อนรันทิ้งแผ่นดิน”^{๑๗}

ในตอนเองที่ทศกัณฐ์มีลักษณะเป็นวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่สมเกียรติพระราม หากทศกัณฐ์เป็น
เพียงผู้ร้ายธรรมดาสามัญที่ต่ำต้อย การศึกครั้งนั้นก็ไร้ความหมาย และชัยชนะของพระรามก็มีใช้
วีรกรรมยิ่งใหญ่

ความคิดความขี้ของทศกัณฐ์

พฤติกรรมของทศกัณฐ์ตั้งแต่เกิดจนตายมีทั้งดีและชั่วเป็นสัดส่วนมากน้อยแตกต่างกันไป
ในฉบับต่าง ๆ ใน *พงศาวดารสุทร* ของอินเดียได้กล่าวว่า ราพณ์เป็นธรรมาธิราชผู้รอบรู้
พระพุทธานุภาพอย่างลึกซึ้ง^{๑๘} ชาวลังกาแม้ในปัจจุบันถือว่าราพณ์เป็นมหาวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่ ปก
ครองเกาะลังกาซึ่งมีอารยธรรมสูงสุด ชาวเบงกอลมีภาษิตหลายบทที่สรรยเสริญราพณ์ว่าเป็น
กษัตริย์ผู้ทรงธรรม^{๑๙} ใน *รามายณะ* ของเหมจันท์ กวีในจีนศาสนายกย่องราพณ์ว่าเป็นวีรบุรุษ

๑๗. กุ รามเกียรติ์ ร. ๑ เล่ม ๘ หน้า ๖๘-๖๙

๑๘. อุปกรณ์รามเกียรติ์ หน้า ๕๙

๑๙. ,,

ผู้มีขันติและความประพฤติสมควรแก่การเคารพบูชา^{๒๐} แสดงว่าทรงมีความดีอย่างมากจนเป็นที่
นับถือรักใคร่ของบรรดาญาติมิตรไพร่พล ซึ่งสามารถสละชีวิตให้ไต่เพื่อสนองคุณ วาลมิกีเองก็
กล่าวขัตต์แย้งกันอยู่หลายตอน บางตอนก็ว่าราวณะเป็นคนเกลียดศาสนาไร้ศีลธรรม บางตอนก็ว่า
รอบรู้พระเวท พุทธภาษาสันสกฤต มีวัฒนธรรมสูง พิภยน์ (พิเภก) เองยังเตือนราวณะหลายครั้ง
ว่า ทรงเคยตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมและเป็นกษัตริย์ที่ทรงคุณธรรมมาตลอด อย่าได้มาเสียเพราะ
ผู้หญิงคนเดียวซึ่งเป็นภรรยาชายอื่น และคร่ำครวญหน้าพระศพว่าทรงเคยเป็นแบบฉบับของคุณ-
ธรรมและเป็นที่พักของประชาราษฎร์แต่ต้องมาดับสลายไปเสีย

ในตำนานตรงข้าม บางฉบับของขวบบรรยายให้เห็นว่าราวณะมีสันดานชั่วโดยตลอดตั้งแต่
เกิดจนตาย และยิ่งกว่านั้น บางฉบับว่าความขวนขวายแต่ชาติก่อนสืบเนื่องต่อกันมา เช่น ใน
รามเกียรติ์ของไทย นนทุกหยาบเข้ากำเรือบ่หังการจึงถูกพระนารายณ์สาปให้มาเกิดเป็นทศกัณฐ์
ลูกท้าวลัสเตียน ตลอดสืบสืบแรกนั้น^{๒๑} ทศกัณฐ์มิได้ก่อความเดือดร้อนอะไร จนเรียนรู้ไตรเพท
เวทมนตร์ศิลปวิทยาแก่กล้ากับพระโคบุตรมหาฤาษี จึงได้เริ่มเกะกะไปหักสวนอรชุน แต่ถูกพระ
อรชุนจับมัดคอป้ายหน้า พระอิศวรทรงเล็งเห็นว่าจะเป็นภัยต่อไป จึงส่งพระนารายณ์และบริ-
วารลงมาปราบ

ในอีกแห่งหนึ่ง หากจะพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้วจะเห็นว่า การเกิดเป็นอสูรหรือรากษสนั้นแม้จะ
เสียเปรียบเทวดาอยู่ร่ำไป ในกรณีของนนทุก ไต่ล้างเท้าเทวดามาถึงโกฏิ^{๒๒} และถูกเทวดาเย้ยหยัน
รังแกจนหัวล้านและเจ็บแสบจึงอดทนต่อไปไม่ได้ ต้องแก้แค้นโดยขอนิวเพชรจากพระอิศวร พระ
อิศวรก็ประทานให้^{๒๓} ทักน่าจะทรงเล็งเห็นว่าจะเป็นภัย เมื่อก่อนการเดือดร้อนขนมากก็ทรงบัญชา
ให้พระนารายณ์ไปทำลาย เมื่อมาเกิดเป็นทศกัณฐ์ก็ยังคงพ่ายแพ้พระอรชุน และถูกพาลีจับไป
ให้ห้องคดลากเล่น ความพ่ายแพ้ทั้งสองครั้งนับเป็นเหตุให้ทศกัณฐ์ต้องมูมานะบำเพ็ญตะบะจนถอดจิต
ได้เพื่อจะได้เป็นอมตะอย่างเทวดา

ความอมตะนี้เป็นสิ่งทอสูรทั้งหลายปรารถนาอย่างแรงกล้าเพราะถูกพวกเทวดาเอาเปรียบ
หลอกลวงมาตั้งแต่ครั้งกวนนாமฤต โดยให้พวกอสูรชกนาคทางตันหัวจนถูกพญานาคพันพิษใหม่
เกรียมไปหมดส่วนเทวดาชกทางตันหาง ข้าราชการวิษณุยังมาคว้านามฤตไปให้เทวดาต้มจน
หมดไม่เหลือให้พวกอสูรที่ต้องเสียแรงเปล่า^{๒๔} ทงนเพราะเทวดากลัวพวกอสูรซึ่งมันสยสันดาน ขววย

๒๐. อุปกรณ์รามเกียรติ์ หน้า ๕๔

๒๑. ข้อสังเกต ระยะเวลา ๑๔ ปีนี้ จำนวนปีตรงกับระยะเวลาที่พระรามออกมา

อยู่แล้วจะกำเริบไม่อาจปราบได้ จึงให้พ่ายแพ้เสียรู้เทวดาไปตลอด คุณอกจะไม่เป็นการยุติธรรมเลย แต่หากจะพิจารณาในแง่จริยธรรม ความชั่วที่พลังแรงกว่าความดีจำเป็นจะต้องถูกกำหนดให้พ่ายแพ้ความดีในที่สุด มิฉะนั้นโลกก็อาจจะหมุนเวียนต่อไปอย่างสมดุลง่ายๆ ได้ เพราะความชั่วจะล้างผลาญหมด (ดูรูปหน้า ๑๐๓) ๒๒

เมื่อเสียรู้เทวดา ฝ่ายอสูรก็ยิ่งเจ็บแค้นเป็นธรรมดา เกิดทิชฐิขึ้นมาจะต้องเอาชนะให้จงได้ จึงพากันเพียรต่อสู้บำเพ็ญตะบะให้มหาเทพเห็นใจประทานพรและอิทธิฤทธิ์ให้ หากพระอิศวรพระพรหมไม่ยอมประทานให้เสียแต่แรกก็คงจะสิ้นเรื่อง แต่ที่ต่อให้ประทานให้เพราะแรงตบะบังคับทั้งๆ ที่รู้ว่าต่อไปจะเป็นอันตราย กรรมดีในขณะนั้นก็ต้องได้รับผลดี และเป็นคนละส่วนกับกรรมชั่วที่จะทำต่อไป ไม่อาจลบล้างหรือชดเชยกันได้ เมื่อดึกได้พรเมื่อช่วงกึ่งกลางโทษเพื่อความยุติธรรม

การชกนาคกวนหม่อมฤๅกลายเป็นประเพณีการเล่นในภาคพื้นสุวรรณภูมิ ซึ่งปรากฏในภาพแกะสลักฝาผนังนครวัดของอาณาจักรขอมและในพงศาวดารของไทยสมัยอยุธยา ปราชญ์สันนิษฐานว่าเป็นต้นกำเนิดของโขน ในด้านความหมายทางปรัชญา เป็นการแสดงปรัชญา Dualism ซึ่งถือว่าความสมดุลของธรรมชาติเกิดจากพลังตรงกันข้ามกันซึ่งขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง นිරันตร์ ไม่มีวันแพ้ชนะกันได้โดยเด็ดขาด วงจรของธรรมชาติจึงดำเนินสลับกันเป็นวงกลมระหว่างความดีความชั่ว ความสุขความทุกข์ ความสว่างความมืด เช่นนี้ไปตลอด ใน *รามายณะ* ของ วาลมิกี บรรยายถึงพวกรากษสในลังกาว่าชอบความมืด ใช้ชีวิตยามราตรีมีเมาอยู่ในกามารมณ์และโลกีย์สุข จึงมีอีกสมญาหนึ่งว่าพวก "นิศัจร" (Nishacharas) หมายถึงผู้ที่เที่ยวไปในกลางคืน และเมื่อเปรียบเทียบกับพระราม ก็แสดงให้เห็นลักษณะตรงข้ามว่า รามณะเป็นความมืดหรือราหู และพระรามเป็นแสงสว่างหรือดวงอาทิตย์ ในตอนอวสานของรามณะ พระรามไม่สามารถฆ่ารามณะตายได้ จนกระทั่งองค์สุดท้ายมาบอกมนตรี "อาทิตยหฤทัย" พร้อมกับแสดงศรพรหมาศตร์ไปจึงฆ่ารามณะได้ (มิใช่เพราะหนุมานขยี้ดวงใจอย่างใน *รามเกียรติ์*) และได้พรรณานาคความดีของพระอาทิตย์ยศยาว แสดงหลักปรัชญา Dualism * น้อย่างชัดเจน

ทฤษฎี Dualism เป็นลักษณะสำคัญของปรัชญาตะวันออกที่ปรากฏในศาสนาฮินดู จีน โบราณ ลัทธิเต๋า (ในทฤษฎีว่าด้วย หยิง-หยิน) ศาสนาไซโรแอสเตเรียนและ ปรัชญา Manichaenism ของเปอร์เซีย ซึ่งต่อมามีอิทธิพลต่อตะวันตก ทั้งในด้านศาสนา ปรัชญา และวรรณคดี

๒๒. ภาพชกนาคกวนหม่อมฤๅ เป็นผลงานสมัยใหม่ที่เลียนแบบภาพแกะสลักฝาผนังขอม ที่น่าสนใจคือแสดงทศกัณฐ์อยู่หัวแถว และพาลีอยู่หางแถวฝ่ายตรงข้าม ซึ่งไม่ปรากฏในรามายณะฉบับอินเดีย ตามรูปนี้ ทศกัณฐ์และอสูรทั้งหลายจะต้องเสียเปรียบพ่ายแพ้พระนารายณ์ วานร และเหล่าเทวดา

* ศาสนาและปรัชญาทั้งสองนี้ ถือว่าความสว่างและความมืดเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ญาณของมนุษย์เกิดจากความสว่าง จะต้องหนีอำนาจแห่งความมืดคือร่างกาย

ความชั่วอันดับแรกของทศกัณฐ์คือความมักมากในกาม เทยวณูคร่าผู้หญิงไม่ว่าลูกเมียใคร
เทวดานางพ่ามมนุษย์หรือสัตว์ แม้แต่พระอุมา ชายาพระอิศวร ทศกัณฐ์ก็ยกกำเรียบไปขอ แต่ก็
ไม่อาจรับไว้ได้ต้องส่งคืนเพราะพระวรกายพระอมารอันเป็นเพลิง เช่นเดียวกับสีดาซึ่งแท้จริงก็คือ
พระลักษมณ์อวตาร การกำเรียบอหังการอาจเออมกระทั้งชายาพระผู้เป็นเจ้านั้นแสดงว่ากามตัณหาของ
ทศกัณฐ์นั้นมากมายจนไม่มีขอบเขตและความพอดี ไม่รู้จักประมาณตน ถือว่าเป็นพงศพรหมและ
สามารถรบชนะเทวดาได้

การคร่าผู้หญิงไปข่มขืนด้วยกำลังเป็นสันดานตามธรรมชาติของพวกอสูรราชซึ่ง
ทศกัณฐ์ไม่เห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิด โดยปกติหญิงที่ถูกคร่ามาแล้วก็จะพึงพอใจที่จะสมยอมเพราะ
เพียบพร้อมด้วยลาภยศสูงค่า อีกทั้งยังหลงใหลในเสน่ห์ของทศกัณฐ์และมีความจงรักภักดีด้วยซ้ำ
ไป ดังจะเห็นได้จากตอนตาย สาวสนมกำนัลในทงหลายก็คร่าครวญ และนางมณโฑเองก็แสดง
ความรักนับถือห่วงใยทศกัณฐ์อย่างลึกซึ้งโดยตลอด แม้รู้ว่ากระทำผิด แต่ความรักหวงตนนั้นก็มิได้
เสื่อมคลาย มีแต่สีดาเท่านั้นที่เป็นหญิงผิดแปลกเป็นพิเศษ นางตั้งมั่นอยู่ในความดีจนทศกัณฐ์
ไม่อาจแตะต้องได้ และปฏิบัติต่อนางด้วยความละมุนละม่อมเกรงใจบุชายก้อย่างสมเกียรติราชินี ใน
รวมเกียรติ เวลาทศกัณฐ์ลักพาสีดามากมิได้คร่าอย่างป่าเถื่อน แต่

“ว่าพาลงก็เข้าประคององค์ ค่อยดำรงโอบอุ้มดวงสมร
รับขวัญแล้วพาบังอร บทจรไปรณมณี” ๒๓

ผิดกับในฉบับวาลมิกที่บรรยายว่าคร่ากระชากลากนางมา และทิ้งให้สกปรกมอมแมมใส่สำหรับฝัน
เก่าที่ติดมาแต่เดิม กลิ้งเกลือกหุบอกชกตัวกับดินกับทรายในสวนโอศุทอย่างน่าสังเวช แต่กระนั้น
ราวณะของวาลมิกก็ไม่กล้าข่มขืนนางเพราะพระพรหมสาปไว้ว่า ถ้าราวณะข่มขืนผู้หญิงที่ไม่เต็ม
ใจอีกหัวจะขาด

การผิดประเวณีของทศกัณฐ์ยังบาปมากจนอีกหลายเท่าในฉบับพื้นเมืองบางฉบับที่กล่าวว่า
สีดาเป็นลูกทศกัณฐ์ การกระทำนั้นจึงเป็นความข่มขืนหั้นต์ ในรวมเกียรติ สีดาเป็นลูกทศกัณฐ์
กับนางมณโฑเช่นเดียวกับในรวมาวตารจริตของแคว้นกัมมิระ อัทภุทธารามายณะ และ อุตตร
ปุราณะของขินศาสนา ส่วนในฉบับวาลมิกว่าสีดาคือนางเวทด้ซึ่งถวายตัวให้พระนารายณ์แล้ว
แต่ทศกัณฐ์ไปแตะต้องตัวนาง นางจึงแข่งว่าชาติหน้านางจะไปผลาญทศกัณฐ์แล้วกระโดดเข้ากอง

๒๓. รวมเกียรติ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๓ หน้า ๒๐๒

เพลิงตาย ไปเกิดเป็นสีตา ในพระรามชาดกของลาว สีตาคือพระนางสุชาดาชายาพระอินทร์ ที่ราวณะแปลงตัวเป็นพระอินทร์ไปสมสู่ นางจึงเจ็บแค้นขอเกิดเป็นลูกล้างผลาญ ในทิกายัต-ศรีราม มะลายู สีตาเป็นลูกท้าวทศรถกับนางมณฑุคารีตัวปลอม ที่ท้าวทศรถเสกให้ราวณะไป แล้วกลับไปสมสู่ด้วยภายหลัง เกิดเป็นสีตา ฉะนั้น สีตาเป็นน้องต่างมารดากับพระราม ซึ่งเกิดประเวณีอกเข่นกัน

ความรักระหว่างพ่อลูกแบบนี้ นักจิตวิทยาสมัยใหม่ขนานนามว่าเป็น “ปมเอ็ดิปส์” ซึ่งเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่สังคมที่เจริญแล้วจะถือว่าผิด บาบ และเป็นสิ่งต้องห้าม ด้วยเหตุนี้ ในฉบับที่ว่าสีตาเป็นลูกจึงทำให้ความชั่วของทศกัณฐ์ดูร้ายแรงยิ่งขึ้น ถึงแม้จะกระทำไปโดยไม่รู้ก็ตาม

บางฉบับของอินเดียนั้นกล่าวว่าทศกัณฐ์อยู่ตลอดเวลาว่าสีตาเป็นลูก แต่ต้องการแย่งมาด้วยเกลียดพระราม มิได้มีเจตนาทางชู้สาว ในมหาวีรจริตและอนรรทราภณะ ราพณ์จึงใจจะลักสีตาเพื่อให้พระรามตามมาฆ่า จะได้ปลดปล่อยให้ขนั้นสวรรค์พ้นคำบาป มีตำนานกล่าวว่า เดิมราพณ์และกุมภกรรณเฝ้าประตูพระวิษณุและไม่ยอมให้ฤาษีคนหนึ่งเข้าเฝ้า ฤาษีจึงสาปให้มาเกิดในโลก โดยให้เลือกระหว่างการเกิดเป็นมนุษย์ทนทุกข์ไปอีกพันชาติ หรือเกิดเป็นนอสูร ๓ ชาติ และถูกพระวิษณุทำลายทุกชาติไป ทั้งสองเลือกเกิดเป็นนอสูร ฉะนั้นการลักพาสีตาคงเป็นการเร่งให้พระวิษณุ (พระราม) ตามมาฆ่าเพื่อปลดปล่อยให้พ้นบาป มิใช่เป็นความชั่ว แต่เป็นการล้างบาป (purgation)

ในทศรถชาดกซึ่งเป็นต้นเรื่องรามเกียรติ์ ไม่ได้กล่าวถึงทศกัณฐ์เลย มีแต่เรื่องพระรามถูกขับไล่ให้ไปอยู่ป่า สีตาและพระลักษมณ์ผู้เป็นน้องติดตามไปด้วย เมื่อครบ ๑๔ ปีจึงกลับมาอโยธยา และอภิเษกสมรสกับสีตาซึ่งเป็นน้องแท้ ๆ ของพระองค์ ที่จริงประเพณีก็เป็นธรรมตาของกษัตริย์โบราณ แต่เมื่อพวกพราหมณ์นำมาแต่งเป็นรามายณะอาจจะเห็นเป็นการกระทำผิดบาปจึงเปลี่ยนเรื่องไม่ให้เป็นพี่น้องกัน และนำเรื่องราวณะเข้ามาประกอบ ทำให้มีการชิงนางกัน โดยให้ฝ่ายราวณะเป็นความชั่วและพระรามเป็นความดี แต่ปราชญ์อินเดียบางคนไม่ยอมรับว่าทศรถชาดก ซึ่งเป็นนิยายพุทธศาสนามีมาก่อนรามายณะของอินเดีย และพยายามพิสูจน์ว่าวาลมิกิแต่งขึ้นก่อนมพุทธศาสนา

นักมานุษยวิทยาบางคนสันนิษฐานว่าสตาเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญของสังคมกสิกรรม เพราะ “สตา” แปลว่า “รอยไถ” ซึ่งเกี่ยวกับการปลูกข้าวและความบริบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารซึ่งพวกอารยันนำมา พวกอสูรราชซึ่งเป็นผู้ปกครองเมืองที่ไม่มีความรู้เรื่องกสิกรรมได้รับอิทธิพลไปจากพวกอารยัน จะเห็นได้ว่าชาวเมืองลึงกาดังแม้จะมีอารยธรรมสูง แต่ไม่มีการปลูกข้าว กินแต่เนื้อสัตว์และเลือด ส่วนเมืองอโยธยาและมีถิลามีการปลูกข้าวและหุงข้าว มีปราชญ์บางคนตีความหมายว่าเมื่อท้าวทศรถทำพิธีหุงข้าวทิพย์เพื่อขอลูก และนางมณโฑได้กลิ่นอยากกิน ทศกัณฐ์จึงส่งกานาสูรไปโฉบข้าวทิพย์มาให้กินก่อนหนึ่งและเกิดเป็นสตาขึ้น แท้จริงคือการรับวัฒนธรรมปลูกข้าวไปยังลึงกา ฉะนั้นการลักพาสตาจึงอาจตีความหมายไปได้หลายแง่หลายมุมเช่นนี้ มิใช่ว่าจะเป็นการกระทำชั่วผิดประเวณีไปทั้งหมด

แต่ความชั่วอันดับสองของทศกัณฐ์คือการใฝ่อำนาจจนเกินตัวและการใช้อำนาจในทางที่ผิดเป็นผลเสียหายแก่ผู้อื่น **รามายณะ**แทบทุกฉบับเปรียบเทียบให้เห็นปรัชญาและศิลปะแห่งการปกครองประเทศในระบอบราชาธิปไตย พระรามเป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่ตงอยู่ในทศพิธราชธรรมและสัจจธรรม ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระศาสนา และเป็นตัวอย่างของพ่อ ลูก พี่ และสามีที่ประเสริฐ ตรงกันข้ามกับทศกัณฐ์ซึ่งเปรียบเหมือนทรราช ใช้แต่อำนาจปกครองปราศจากสัจจธรรมเต็มไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม ในฉบับวาลมิกิบางตอนกล่าวว่า เป็นศัตรูของศาสนา นักพรต และพราหมณ์ แต่บางตอนก็ชมว่าเป็นกษัตริย์ยิ่งใหญ่เป็นที่พึ่งของประชาราษฎร์ ใน **รามเกียรติ์** บางครั้งก็ดูเป็นนักปกครองที่ฉลาดรู้จักเอาใจลูกน้องและหว่านล้อมให้ทำตามใจของตน แต่บางครั้งก็ใช้แต่อารมณ์เป็นใหญ่ ในการปฏิบัติงานกับอำมาตย์ราชบริพารก็มีได้ฟังเสียงทัดท้วง ชอบแต่จะให้คนเอาใจประจบสอพลอ ใครขัดบ้างก็เนรเทศหรือลงโทษ เช่น พิเภก ในฉบับวาลมิกิหลายตอนมีบทส่งสอนเรื่องธรรมาภิบาลและหลักการปกครองที่ถูกตอง ตอนที่สำคัญคือ ตอนพระรามสอนพระพรต พาลีสอนองคตและสุครีพก่อนตาย หนุมานเตือนสติสุครีพ และพิเภก (พิเภก) ตักเตือนราวณะ เช่นเดียวกับใน **รามายณะกาวิน** ของชวา ซึ่งถือว่าเป็นคัมภีร์นิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เป็นรากฐานของตำรากฎหมายและการปกครองชวามาจนทุกวันนี้

ใน **รามายณะ** ของ วาลมิกิ พระรามตักเตือนพระพรตให้ละเว้นจากความชั่ว ๑๔ ประการ ซึ่งล้วนแต่เป็นความชั่วในทางการปกครองที่ราวณะกระทำมาทั้งสิ้น คือ

๑. การไม่นับถือพระผู้เป็นเจ้า
๒. ความไม่มีศีลธรรม
๓. การละเลยหน้าที่
๔. ความโกรธ
๕. การล่าช้า
๖. การคบคนชั่ว
๗. ความเกียจคร้าน

๘. ความพึงพอใจในรูป รส กลิ่น เสียง
๙. การปรักขานงานแผ่นดินกับคน ๆ เดียว
๑๐. การปรึกษาคณขั้ว
๑๑. การเปิดเผยนโยบายซึ่งเป็นความลับ
๑๒. การไม่ลงมือกระทำสิ่งที่สมควร
๑๓. การไม่เริ่มทำงานแต่เช้า
๑๔. การไม่ปราบศัตรูให้หมดสิ้นไปพร้อมกัน^{๒๔}

ฝ่ายพระรามของ วาลมิกินัน เมื่อจะทำการใด ๆ จะประชุมปรึกษาพระลักษมณ์ พระยาวานรทั้งหลายและพิชิตณะเสมอ เปิดโอกาสให้ได้แสดงความคิดเห็นเต็มทีและรับเอานโยบายที่เห็นว่าดีที่สุด และเมื่อจะส่งการใดก็ให้สุครีพเป็นผู้ส่ง โดยให้ความเคารพในฐานะเป็นพันธมิตรที่ตนพึงพา เพราะเหล่าวานรของวาลมิกินันเกรงใจสุครีพมากกว่าพระรามซึ่งเป็นคนต่างถิ่น

ใน *รามเกียรติ์* พระรามทรงเป็นแบบอย่างของพระมหากษัตริย์ไทยอย่างสมบูรณ์ ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม เมื่อจะทำการใดก็ทรงปรึกษาพิเภกทุกประการและรับฟังความเห็นของสุครีพ หนุมานและเสนาอำมาตย์ แต่ทรงมีอำนาจเต็มที่ในฐานะจอมทัพบังคับบัญชาโดยตรง และเหล่าวานรก็แสดงความสวามิภักดิ์จงรักภักดีอย่างเต็มเปี่ยม ไม่เหมือนวานรอินเดียที่นินทาพระรามลับหลังและเหลวไหลจนหนุมานต้องตักเตือนหลายครั้ง เราจะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพระรามไทยกับไพร่พลจึงเป็นความผูกพันที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะอาณาเขตของการพัฒนาพัฒนาชาติ เมื่อพาลิตายก็ส่งสุครีพให้จงรักภักดีต่อพระรามผู้เป็นกษัตริย์ เป็นบทที่รัชกาลที่ ๑ คงจะทรงมีพระราชประสงค์ให้ข้าราชการบริพารได้ถือปฏิบัติตาม

การใฝ่อำนาจจนเกินตัวและความลืมนั่นเชื่อมั่นในความสามารถของตนจนเกินไปของทศกัณฐ์นั้น เป็นนิสัยสันดานของพวกอสูรที่ได้บำเพ็ญตะบะแก่กล้าจนถึงขบพรรหมแล้วแต่ยังอยู่ในห้วงกิเลส ทำให้ตนต้องพินาศ ความรู้ความสามารถในเวทมนตร์คาถาอาคมเหล่านั้นก็มิอาจช่วยให้ตนพ้นจากความตายได้ กลับนำไปสู่ความหายนะเร็วเข้า

รามายณะ จึงมิใช่เป็นเพียงนิยายจักร ๆ วงศ์ ๆ แต่เป็นตำราศาสนา ปรัชญา การเมือง การปกครองและสังคม ถึงแม้ *รามเกียรติ์* ของไทยจะมีได้เน้นเรื่องปรัชญาอย่างลึกซึ้งเช่นของอิน-

๒๔. Valmiki, *The Ramayana*, Vol. I, pp. 303-304.

เคย ก็เป็นตำราพิชัยสงครามและนิติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสดงให้เห็นลักษณะการปกครอง
ที่รัชกาลที่ ๑ ซึ่งคงจะทรงมีนโยบายที่จะให้เป็นแบบฉบับของกรุงรัตนโกสินทร์ต่อไป

ถึงแม้ทศกัณฐ์จะผิดพลาดไปในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ก็ตาม ความเก่งกล้าสามารถ ขัตติยะ
มานะของพระองค์ทำให้เราอดไม่ได้ที่จะเห็นด้วยกับพระรามที่ทรงปรารถนาพิฆาตหน้าพระศพ
ราวณะในรามายณะของวาลมิกีว่า “ราวณะเป็นที่รักของเรามากเท่ากับที่ทรงเป็นที่รักของท่าน”^{๒๕}
และทรงสรรเสริญว่า “พระมหากษัตริย์รากลษพระองค์นี้มิได้ล้มตงคนขลาดหรือคนอ่อนแอ แต่ทรง
พลังอำนาจและ เชนิญความตายจนถึงที่สุดเขียงมหาวิบุรมย์”^{๒๖}

ในตอนต่อไปนี้ผู้เขียนใคร่จะหยิบยกตัวละครบางตัวที่เห็นมีเรื่องราวและบุคลิกลักษณะ
แตกต่างกันในฉบับของ วาลมิกิ และ รามเกียรติ์ ของไทย มาเปรียบเทียบแต่พอสังเขป คือ
พระลักษมณ์ พิเภก กุมภกรรณ หนุมาน สุครีพ และนางมณโฑ

พระลักษมณ์ ในวรรณคดี รามายณะ และ รามเกียรติ์ มีบทบาทและความสำคัญ
อยู่มาก ในฐานะน้องตัวอย่างที่รักใคร่บูชาพี่ชายและพี่สะใภ้ ยอมเสียสละความสุขทุกสิ่งของตน
ร่วมทุกข์กับพี่ตลอด ๑๔ ปี ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กำลังใจพระรามในยามประสบวิฤตกาล
ต่าง ๆ และในการสงครามก็สามารถยิงไม้แพ้พระราม ได้อาสาเข้าต่อกรกับพระยายักษ์ใหญ่หลาย
ครั้ง เช่น กำปั่น มุลพลัม กุมภกรรณ อินทรชิต และทศกัณฐ์ ในศึกอินทรชิตที่ติดพันกัน
หลายครั้งพระลักษมณ์ได้แสดงความสามรถเป็นเลิศ ถึงแม้จะต้องศรนาคบาศและศรพรหมาศ
จนสลบไสลไป เมื่อหนุมานแก้ให้ฟื้นได้ก็กลับไปปราบปรามอินทรชิตจนสำเร็จ ในการประเดิมอกับ
ทศกัณฐ์ก็แสดงฝีมือไม่แพ้พระรามเลยทีเดียว แต่ในการแสดงโขน พระลักษมณ์มักจะถูกพระราม
บดบังรัศมีเสียมาก แม้จะรำก่เลียนแบบพระรามราวกับเงา และในฉากรบก็มักไม่ค่อยนิยมแสดง
ตอนที่พระลักษมณ์เป็นตัวเอก ในศึกอินทรชิตและกุมภกรรณก็จะแสดงให้เห็นพระลักษมณ์เป็นฝ่าย
พ่ายแพ้ ต้องหอกโมกขศักดิ์หรือศรนาคบาศ ร้อนถึงพิเภก สุครีพและหนุมานต้องมาช่วยแก้

ในรามายณะ ของ วาลมิกิ พระลักษมณ์เป็นผู้มีอารมณ์ร้อนแรง เข้มแข็งห้าวหาญ
บึกบึน เดินนำหน้าสี่ดาและพระรามเพื่อบุกเบิกทางเสมอ และมีก้อสาออกรบเป็นประจำ ยาม
กรวีโรกรชัมภกรง์บารมณไม่ไ้ เช่น ตอนต่อว่าสุครีพที่ลมสัจญญาไม่ส่งทัพวานรมาช่วยพระราม

๒๕. Valmiki, *The Ramayana*, vol. III, p. 320

๒๖. Ibid., p. 319.

ก็ใช้วาจาเผ็ดร้อน และในตอนที่พระรามถูกขับไปอยู่ในป่า ๑๔ ปี พระลักษมณ์แสดงความเห็น
รุนแรงต่อต้านศาสนาที่ไม่สามารถช่วยคนดีให้ได้รับความสุขอย่างแท้จริงได้ กลับนำแต่ความทุกข์
ความอยุติธรรมมาให้ ทรงเห็นว่าพระรามไม่ควรย่อท้อหรือปล่อยให้เป็นเรื่องของบุญกรรม แต่ทรง
เชื่อว่าวีรบุรุษที่ยิ่งใหญ่จะต้องสู้ โชคชะตาเพื่อพิสูจน์ความเป็นชายชาติและบัตติยะมานะ

“หม่อมฉันเกลียดศาสนาที่พระองค์ศรัทธายิ่งนักและที่ทำให้พระองค์มีพระทัยรวนเร
ผู้ใดสามารถเอาชนะโชคชะตาได้ก็จะไม่ต้องเผชิญกับความทุกข์หรือการสูญเสีย
วันนี้โลกจะเป็นประจักษ์พยานว่า โชคชะตาที่ทำให้พระองค์ต้องสูญเสียบัลลังก์ไป
นั้นจะต้องถูกทำลายด้วยน้ามือของหม่อมฉัน วันนั้นหม่อมฉันจะขอสู้ตั้งข้างตมัน
และจะเอาชนะให้ได้ด้วยฤทธิ์เดชของหม่อมฉันเอง”^{๒๗}

ขณะนั้นพระลักษมณ์จึงมีลักษณะเป็น “Man of Action” มากกว่านักศาสนาหรือนักปรัชญา
ทรงเห็นว่าความสำเร็จเกิดขึ้นได้เพราะการกระทำ (action) มิใช่ด้วยศรัทธาทางศาสนา แต่บ่อย
ครั้งพระองค์ก็ทรงทำการหนุนหลังสนับสนุนทำให้เสียทวิชาศิก เป็นอันตรายแก่ตัว เป็นขอทพระราม
ทรงตำหนิพระลักษมณ์อยู่เสมอ

อีกด้านหนึ่งที่น่าสนใจคือ การถือเพศพรหมจรรย์ของพระลักษมณ์ ในฉบับ วาลมิกิ กล่าว
ว่า ท้าวชนกได้ยกลูกสาวทั้งสี่คนให้แก่พระราม พระลักษมณ์ พระพรต พระศัตรุม โดยให้
อรชกสมรสพร้อมกันทั้ง ๔ คู่ พระลักษมณ์ได้พระนาง อุมิตา น้องสี่ตาเป็นชายา แต่เมื่อติดตาม
พระรามไปอยู่ ๑๔ ปีจนกลับมาโยธยาอีกครั้งหนึ่งก็มีไต่เอ่ยถึงชายาของพระองค์เลย ตลอดเวลา
ที่อยู่ป่าพระลักษมณ์ทรงถือเพศพรหมจรรย์อย่างเคร่งครัด ไม่ยอมมองสตรี แม้แต่สี่ตาก็มองแค่ข้อ
พระบาท เมื่อพระรามพระลักษมณ์ออกติดตามสี่ตาในป่าพบเครื่องประดับของสี่ตาลั่นอยู่ พระราม
ถามพระลักษมณ์ว่าจำได้หรือไม่ว่าเป็นของสี่ตา พระลักษมณ์ทูลว่าจำได้แต่กำไลข้อพระบาท ส่วน
เครื่องประดับพระเศียร กำไลพระกร และอื่น ๆ นั้น ทรงจำไม่ได้ เพราะไม่เคยมองสูงเกินข้อ
พระบาท และเมื่อเสด็จเข้าไปในพระราชฐานชั้นในของสุครีพก็มีได้ทรงเฝ้าพระพักตร์บนคูดาว-
สนมกำนัลในที่นั่งนอนอยู่กลางเกลื่อนเพราะละอายพระทัยเป็นอย่างยิ่ง แม้นางคาราจะเย้ายวนประ-
การใดก็มีได้ทรงแปรปรวน

ตลอดเวลาที่อยู่ป่าพระลักษมณ์เป็นผู้บิใช้ทขอสัตย์ ลงมือปลุกกระท่อมเองโดยไม่ให้พระ
รามต้องเหนื่อยยาก ล่าเนอหาผลไม่มาถวาย ล้างพระบาทของพระรามและสี่ตาทุกวัน ในฉบับ
เบงกาลีของ เกียรติวาส กล่าววว่า ผลไม้ที่พระรามประทานให้มันได้ทรงเก็บรักษาไว้ในกระท่อม

๒๗. Valmiki, *The Ramayana*, Vol. I, pp. 176-177.

ทุกวัน นอกจากเจ็ดวันที่เหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้น^{๒๘} และทรงจับนางนิทรามาทรมานไว้เพื่อให้สัญญาว่าจะไม่ให้พระองค์บรรทมหลับตลอดเวลา ๑๔ ปี^{๒๙} นับนั้นจนกว่าจะเห็นพระรามและนางสีดาประทับคู่เคียงกันบนบัลลังก์อโยธยา และทรงเป็นผู้เดียวที่สามารถฆ่าอินทรชิตได้เพราะเป็นชายบริสุทธิ์ ไม่เคยเห็นหน้าผู้หญิงมา ๑๔ ปี^{๓๐}

ด้วยเหตุนี้พระลักษมณ์จึงเสียพระทัยยิ่งที่สาคกล่าวหาว่าทรงมีเจตนาชั่วร้ายอยากได้สีดาเสียเอง จึงไม่ไปตามพระราม (ตอนตามกวาง) ในฉบับ วาลมิกิ พระลักษมณ์เกรวยกราดและประณามสตรีเพศทั้งหมดอย่างรุนแรง

“ไม่เป็นการประหลาดเลยที่สตรีจะอยุติธรรมและชั่วจากก้าวร้าวเพราะเป็นธรรมชาติของผู้หญิงที่จะต้องหลอกลวง ไร้อาศนา คดโกง และก่อให้เกิดความแตกร้างในครอบครัว หม่อมฉันได้พยายามปฏิบัติต่อพระนางอย่างถูกต้องที่สุดทุกประการ แต่ยังทรงประณามหม่อมฉันอย่างต่ำช้า น่าละอายพระทัยเป็นอย่างยิ่งนัก”^{๓๐}

ในตอนเดียวกันของฉบับขวา พระลักษมณ์ปฏิญาณพระองค์ไม่ข้องเกี่ยวกับผู้หญิงอีกเลย และในบางฉบับรุนแรงถึงกับทำพิศตองพระองค์เองเพื่อมิให้ข้องเกี่ยวกับสตรีอีกต่อไป ด้วยความเจ็บใจและเสียใจซึ่งออกจะรุนแรงเกินไป แต่คงจะเป็นประเพณีพเนเมืองของนักพรตถือพรหมจรรย์ชาวที่เรียกว่า “วาดิต” ใน *รามเกียรติ์* ของเรานี้ พระลักษมณ์มิได้รุนแรงถึงเพียงนี้ แต่โทมนัสเสียพระทัยเป็นอย่างยิ่งและรีบเสด็จไปตามพระราม ตลอดเรื่อง *รามเกียรติ์* มิได้กล่าวถึงว่าพระลักษมณ์มีชายา แต่เป็นผู้ไม่ปรารถนาลาภยศและสนมกำนัล เมื่อคราวพระรามจะพระราชทานบำเหน็จรางวัลให้ไปครองโรมคัลนคร พระลักษมณ์รับสั่งว่า

“แต่ซึ่งจะให้เรานี้	ไปอยู่บุรีโรมคัล
ถึงจะมีสมบัติพิสดาน	โอฬารตั้งดาวดึงส์สวรรค์
ประกอบด้วยสนมกำนัล	แสนหมั่นทกพันอนงค์ใน
มั่นไกลเบื้องบาทจักรี	เรานทาเจตนาไม่.....
จะขออยู่สนองรองบาทา	ไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต” ^{๓๑}

๒๘. Valmiki, *The Ramayana*, Vol. I, p. 428
 ๒๙. เจ็ดวันที่พระลักษมณ์ไม่ได้เก็บผลไม้คือ ๑. วันได้ข่าวพระบิดาสันพระชนม์ ๒. วันที่สีดาถูกลักพาไป ๓. วันถูกศรนาทศ ๔. วันที่อินทรชิตคักเศียรสีดาปลอม ๕. วันมหิราพณ์ (โมยราพณ์) ลักพระรามไป ๖. วันถูกหอกศกัศิเศาะ (หอกบิลพัท) ของราพณ์ ๗. วันที่ราพณ์ตาย
 ๓๐. *อุปกณ์รามเกียรติ์* หน้า ๑๓๑-๑๓๔
 ๓๑. *รามเกียรติ์* รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๘ หน้า ๒๗๗

พระรามจึงสถาปนาให้เป็นอุปราชฝ่ายหน้าตามข้อเสนอของหนุมาน ซึ่งเป็นลักษณะการปกครองของรัชกาลนี้ และเป็นประเพณีของราชวงศ์จักรีสืบต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ โดยเหตุนี้จึงสร้างบุคลิกลักษณะและเรื่องราวของพระลักษมณ์ให้เป็นน้องที่ยกย่องเทิดทูนพ้องเป็นกษัตริย์ปราศจากความทะเยอทะยานหรือใฝ่ในอำนาจวาสนา ถึงแม้จะเก่งกาจสามารถในการสงครามก็ไม่เคยล้มพระองค์ เช่นเดียวกับกุมภกรณซึ่งเป็นอุปราชฝ่ายหน้าของทศกัณฐ์

ฉบับที่วาดบุคลิกพระลักษมณ์แปลกไปคือ *พระรามขาดก* ของลาว กล่าวว่ามีชายาสนมก้านล้มกมายพอ ๆ กับพระราม เมื่อเดินทางไปแห่งหนตำบลใดก็มีผู้หญิงมาอ้อมเอาไปเป็นสามี อยู่กันได้พักใหญ่ก็ลาจากเพื่อเดินทางต่อไป และเก็บสะสมชายาตามรายทางไปตลอด พราหมณ์ผู้ทำพิธีอภิเษกสมรสยังอวยพรว่า “ขอให้เมียเมียน้อยคนละแสน ขอให้นางหลายแควนมาเป็นนางบำเรอคนละทกหมื่น”^{๓๒} ใน *รามเกียรติ์* กล่าวแต่ว่าพระรามมีสนมก้านล้มกหนึ่งองค์ แต่ของพระลักษมณ์มิได้กล่าวถึง

ใน หมายเหตุ ของ วาลมิกิ พระลักษมณ์ปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่งอุปราช อ้างว่าเป็นสิทธิดั้งเดิมของพระพรต ไม่ทรงปรารถนายศถาบรรดาศักดิ์ใดๆ ทั้งสิ้น เพียงแต่อยู่ช่วยพระรามบริหารราชการแผ่นดินเท่านั้น และในตอนจบก็เสด็จขึ้นสวรรค์ก่อนพระราม เพราะคุณความดีที่ได้สะสมไว้มากมายตั้งแต่ต้นจนถึงวาระสุดท้าย ได้เสียสละชีวิตของพระองค์เอง คือเมื่อพระรามกำลังสนทนากับพระกาลอยู่นั้น สังพระลักษมณ์ให้เข้าประตูไว้มิให้ใครเข้าเฝ้า ผู้ใดฝ่าฝืนจะต้องตาย บังเอิญพระฤาษีทศวาสมายขอเฝ้าพระรามมีฉันทน์จะสาปอำมาตย์มนตรี พระญาติวงศ์และประชาชนหมด พระลักษมณ์จึงเสียสละยอมตายคนเดียวโดยเข้าไปทูลพระราม พระรามต้องรักษาพระวาจาดัดขาดพระลักษมณ์ เนรเทศไป ซึ่งเท่ากับสังหาร พระลักษมณ์จึงบำเพ็ญอนาปานุสสติ กลั่นลมหายใจตึงแค้นาสรยุ ร้อนถึงพระอินทร์ต้องลงมารับขึ้นสวรรค์ ทำให้บทบาทในฐานะวีรบุรุษผู้เสียสละและมีชีวิตอยู่เพื่อผู้ที่ตนรักบูชาสมบุรณ์ครบถ้วนทุกประการ

กุมภกรณ มีบทบาทและฐานะคล้ายพระลักษมณ์ ในข้อที่เป็นอุปราชฝ่ายหน้าและเป็นน้องที่จงรักภักดีต่อพ่ออย่างไม่เปลี่ยนแปลง ถึงแม้จะรู้ว่าทศกัณฐ์ทำความผิดบาปและได้คิดเตือนด้วยความหวังดี เมื่อทศกัณฐ์ยังคงตื้อไปตนก็ยอมเสียสละชีวิตให้เพราะความรักและหน้าที่ ฉะนั้นในด้านการกระทำ การที่กุมภกรณอุทิศชีวิตเพื่อพองจึงมีค่าเท่ากับการทำที่พระลักษมณ์เสียสละชีวิต

๓๒. *พระรามขาดก* หน้า ๑๔

เพื่อพระราม ผิดกันที่ความดีความเสียสละของกุมภกรรณนั้นกระทำให้เพื่อส่งเสริมความชั่วและ
ฝ่ายอธรรม ส่วนความดีของพระลักษมณ์นั้นส่งเสริมฝ่ายธรรมะ

บุคคลลักษณะและอุปนิสัยของกุมภกรรณในฉบับอินเดีย ขวา มะลายู ไทย แตกต่างกัน
อยู่มาก เริ่มจากรูปร่างลักษณะภายนอก วาลมิกิ บรรยายว่ากุมภกรรณเป็นยักษ์รูปร่างหิมา หน้า
ตาครุร้ายน่าเกลียดน่ากลัว ปากกว้าง ฟันไฟออกมา มีนิสัยตะกละตะกราม พอลืมตาก็กวาดต้อน
มนุษย์สัตว์ที่อยู่ใกล้เข้าปากกลืนกินเป็นจำนวนหมื่นแสนอย่างน่าสยดสยอง จนพระพรหมต้องสถาป
นาให้นอนหลับไปตลอด นาน ๆ จึงให้ตนชนครกหนึ่ง เมื่อดันก็เที่ยวระรานจับสัตว์กินไม่รู้อิ่ม เมื่อ
ราวณะให้ไปปลุกขึ้นมาช่วยรบ จะทำอย่างไรก็ไม่ตื่นจนต้องเอากองทัพข้างหมื่นตัว ไปเหยียบจึง
ค่อย ๆ ปรีดาชน เหล่าทหารก็ต้องรีบยกเขมือกข้างมาที่เตรียมไว้เข้าปากไม่ให้หิวได้ เวลารบ
กุมภกรรณจับเหล่าวานรกลืนกินมากมาย บุคคลลักษณะป่าเถื่อนของกุมภกรรณนี้ดูจะขัดกับตอน
ที่พูดจาปรึกษาความกับราวณะ ซึ่งแสดงความเป็นปราชญ์ที่สุขุมรอบคอบและทรงธรรม แต่แล้ว

ไม่นานก็เื้ออวดคุยโวถึงความเก่งกาจสามารถของ
ตนและอาสาออกปราบพระรามเองโดยไม่ต้องรอ
ให้ราวณะบัญชาอย่างไรใน *รามเกียรติ์*

กุมภกรรณของขวาก็มีลักษณะน่าเกลียด
น่ากลัว นอนอืดและกินจุเช่นเดียวกับของ วาลมิกิ
ในการแสดงหนัง (วายัง) เป็นตัวที่มีรูปร่างใหญ่
โตและน่าเกลียดที่สุด (ดูรูป ข้าย) ในการแสดง
นาฏศิลป์ถกถักพิของอินเดียและชาวบาห์ลีแต่งหน้า
แต่งตาราวกับยักษ์ป่า กิริยามารยาทครุร้าย ท้อง
พลุ้ย ปากแสดะ ริมฝีปากกระเซอะกระเซิง หา
ส่งร่าสีมิได้ แต่ใน *รามายณะกาถา* กุม
ภกรรณแสดงข้อธรรมะสูงศักดิ์เตือนราวณะเกี่ยวกับ
ความผิดชอบชั่วดี ซึ่งขัดกับรูปลักษณะน่าเกลียด
ภายนอก

ใน *รามายณะ* ฉบับภาษาทมิฬของ
กัมปัน กุมภกรรณมีรูปโฉมงดงามยิ่งกว่าพิภษณะ

กุมภกรรณ ในวายังของขวา

เป็นผู้มคุณธรรมสูงและแจ้งประจักษ์แต่ต้นว่าพระรามคือองค์ธรรมะสูงสุด จึงยินดีที่พิภชนะไป
 สวามิภักดิ์พระรามและเป็นคนเดียวที่จะรอดพ้นจากความหายนะ ส่วนตนเองนหนง ๆ ที่ใจปรารถนา
 ก็อาจจะทิ้งราวณะไปได้ และเห็นว่าตนยังมีเลสตัณหามาก ไม่สมควรจะรับใช้พระราม ก็พัน
 กล่าววว่าพระรามได้ส่งพิภชนะไปชวนกุมภกรรณมาเข้าฝ่ายพระองค์ แต่กุมภกรรณปฏิเสธเพราะ
 ยังขอสัตย์จรงรักภักดีต่อพี่ชาย และยอมเสียสละชีวิตโดยปล่อยให้เป็นไปตามบุญกรรม ในตอน
 ปลายได้ฝากฝังพิภชนะกับพระรามอย่างน่าประทับใจ เช่นเดียวกับใน *รามเกียรติ์* ซึ่งคงจะได้
 อิทธิพลจากฉบับที่มีบ้างบางประการ

กุมภกรรณไทยนั้นตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม มีความสมณะไม่ทะเยอทะยานมักใหญ่ใฝ่สูง
 ในโยชน เป็นพระยาอัยกษัตนเดียวที่เศียรโล้น ไม่สวมมงกุฎ แสดงถึงความถ่อมตนและไม่ปรารถนา
 จะแบ่งอำนาจวาสนากับพระมหากษัตริย์ ทง ๆ ที่ทรงเป็น "ฝ่ายหน้า" ซึ่งอาจจะเป็นนโยบาย
 การเมืองของรัชกาลที่ ๑ ก็ได้^{๓๓} ยามออกรบก็มีความสง่างามและเก่งกาจสามารถมีความฉลาด
 ในกลศึก ทำให้ฝ่ายพระรามต้องหาวิธีปราบอยู่หลายครั้งหลายคราจึงจะสำเร็จ เช่นตอนทนาย
 ปริศนาให้พระรามแก้ ทำพิธีลับหอกโมกษศักดิ์ ทดน้ำให้กองทัพพระรามอดอยาก หลอกสุครีพ
 ให้อ่อนตันรัง ในแต่ละครั้งพระรามต้องอาศัยพิเภกแนะทางแก้ไขอย่างลำบาก โดยเฉพาะวิธีแก้
 หอกโมกษศักดิ์ที่แทงพระลักษมณ์สลบไปนั้นยากเย็นยิ่งนักหนุมนต้องไปยึดรถพระอาทิตย์ มิให้อัส-
 ดง แล้วเหาะไปหายาสังกรณตรีชวาจนอ่อนใจ สักกุมภกรรณซึ่งติดพันกันถึงสามครั้ง จึงเป็นตอน
 ที่สนุกที่สุดตอนหนึ่ง แสดงถึงการชิงเชิงไหวพริบกัน กว่าพระรามจะยิงกุมภกรรณได้สำเร็จก็มี
 การโต้ตอบด้วยศรต่าง ๆ มากมาย หากมิใช่เพราะขดาลถึงฆาตและพลังกรรมเก่าของกุมภกรรณ
 แล้ว พระรามก็อาจจะล้มยักษ์ใหญ่ตนนี้ไม่ได้

ก่อนสิ้นใจกุมภกรรณก็ได้ประจักษ์ในความจริงว่าพระรามคือนารายณ์อวตาร และสำนัก
 ตนที่ได้หลงกระทำผิดบาปไปเพราะพี่ จึงขอประทานอภัยโทษต่อพระรามและขอให้ส่งตนขึ้น
 สวรรค์ ทงยังส่งเสียฝากฝังพิเภกอย่างน่าสรรเสริญว่า

“เสียแรงเป็นวงศ์พรหมเมศ

ดั่งชาติทรลักษณ์ฉัญโร

คิดแล้วขอรเทนอศิโรตน

ซึ่งข้าผิดพลงครน

จะพิเคราะห์ที่เหตุผลก็ทำไม่

น้อยใจเป็นพันพันทวี

ร้องทูลขอโทษยกษ์

เพราะเหตุด้วยพี่ผู้อาธรรม”

๓๓. ตามคำอธิบายของศาสตราจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

จึงเรียกพิเภกเข้ามา

ตัวที่จะม้วยบรรลัย

ซึ่งเจ้าจะทำราชการ

สิ่งใดอย่าให้อนาทร

จงอุตส่าห์แสวงหาความชอบ

จึงจะว่าดีมีความคิด

อสุราสั่งพลางแล้วร้องไห้

ดวงใจค้อยอยู่สรวาร

ใต้เบื้องบทมาลัยพระทรงศร

ผ่อนตามฤทัยพระทรงฤทธิ์

ให้รอบริบทน้ำหลังระวง์มืด

ญาติมิตรจะได้ฟังอนุชา”^{๓๔}

กุมภกรรณในสายตาของกวีไทยจึงเป็นขั้วกับขั้วบุรุษยิ่งใหญ่ที่ควรแก่การนับถ้อยยกย่องและเป็นตัวอย่างของความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ดุดีเยี่ยม ความสำนึกผิดและการเห็นแจ้งในธรรมะเป็นสิ่งที่ทำให้เราให้อภัยกุมภกรรณได้เช่นเดียวกับที่พระราม ประทานอภัยโทษและให้ขันทวารค์ ในฉบับเบงกาลี กุมภกรรณได้ชำระบาปด้วยชีวิตของตนเองและกลับคืนสู่สวรรค์ชั้นพรหมตามเดิม

พิเภก เป็นตัวอย่างของน้องอีกแบบหนึ่งซึ่งต่างไปจากกุมภกรรณและพระลักษมณ์ เพราะขัดแย้งกับพี่ ไม่ยอมรับใช้ โดยยึดถือหลักการฝ่ายธรรมะเป็นใหญ่กว่าความรักระหว่างพี่น้อง สามารถเสียสละลูกเมียตัดขาดจากพี่ไปเข้ากับฝ่ายศัตรูซึ่งตนเห็นว่า เป็นฝ่ายถูก การตัดสินใจในกรณีพื้นฐานเช่นนี้แสดงถึงความเด็ดเดี่ยวเข้มแข็งอย่างยิ่ง แต่กระนั้นในการบรรยายบุคคลลักษณะและสถานการณ์ที่ทำให้พิเภกต้องออกจากลัทธิไปเข้ากับพระรามนั้นผิดแผกไปในฉบับต่าง ๆ ทำให้เห็นอุปนิสัยความคิดจิตใจที่ต่างกัน

ใน *รามายณะ* ของวาลมิกี พิเภกมิใช่โอรส แต่เป็นนกรับเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ยามจะตักเตือนราวณะก็กระทำอย่างรุนแรงไม่เกรงกลัว เมื่อราวณะตำว่าทรยศ พิเภกก็จะกริ้วโกรธเค้นเคือง ถอดเครื่องยศของตนส่งคืนราวณะ แล้วไปลาลูกเมียออกจากลัทธิพร้อมด้วยเสนายักษ์ ๔ คน ไปเฝ้าพระราม ได้ทูลถึงความชั่วร้ายต่าง ๆ ของราวณะว่าทรงเป็นทรราชอธรรมที่ไม่สมควรครองลัทธิ พระรามจึงทำพิธีอภิเษกให้พิเภกเป็นกษัตริย์ลัทธิโดยชอบธรรม และพิเภกก็ปฏิญาณตนว่าจะเป็นศัตรูของราวณะและจะช่วยพระรามทำลายลัทธิและเหล่าอสูรให้ราบคาบ ในการรบพิเภกจะออกรบอย่างแม่ทัพนำหน้าเหล่าวานร ตลอดเวลานั้นได้แสดงเด่นชัดว่ามีความทะเยอทะยานต้องการชิงอำนาจจากราวณะ ดังที่ได้สารภาพในตอนได้เห็นพระรามพระลักษมณ์ต้องศรนาศบาตของอินทรชิตสลบไปทั้งคู่ว่า

๓๔. *รามเกียรติ์*, รัชกาลที่ ๑, เล่ม ๕, หน้า ๑๘๘-๑๘๙

“ เราได้เคยหวังพึ่งฤทธิ์อำนาจของกษัตริย์นี้เพื่อครอบครองพวกเราขสต่อไป
แต่กลับมากฎศรลบลไปเช่นนี้ราวกับสันพระชนม์ ความปรารถนาของเราที่อันตร-
ธานไปสิ้น”^{๓๔}

เมื่อราวณะสันพระชนม์ พิษณะโสภเสราเสียดายทกษัตริย์ผู้เคยทรงคุณความดี เคยเป็น
ที่พึ่งของพระองค์จะต้องมาประสบความหายนะเพราะความหลงผิดเช่นนี้ แต่พอพระรามให้เผาศพ
พิษณะกลับไม่ยอม ทูลว่า

“ หม่อมฉันไม่อาจเผาศพบุคคลที่มีมลทินได้กระทำความชั่วลักพาภรรยาชายอื่น
ไปได้ กษัตริย์ราชสพระองค์นี้แต่ความชั่วร้าย และทรงเป็นศัตรูของหม่อมฉัน
ซึ่งสวมร่างพี่ชาย เป็นผู้ไม่เหมาะสมที่หม่อมฉันจะเคารพนับถือ หม่อมฉันจึงไม่
เห็นควรที่จะเผาศพผู้ คนในโลกอาจจะประณามว่าหม่อมฉันใจเทียมโหด แต่
เมื่อพิจารณาความจริงทั้งหมดแล้ว เขาจะเห็นว่าหม่อมฉันกระทำถูกแล้ว”^{๓๖}

พระรามจึงต้องสั่งสอน ชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ราวณะจะชั่วร้ายแต่ก็เป็นวีรบุรุษยิ่งใหญ่ และพิษณะ
ไม่ควรจะโกรธเคืองต่อไปเมื่อผู้นั้นตายไปแล้ว หากพิษณะทำพิศเผาศพนั้นก็จะเบนความดี ได้รับ
คำสรรเสริญจากคนทั่วไป พิษณะจึงได้ยอมกระทำตาม

เราจะเห็นได้ชัดว่า พิเภกไทยมิได้มีลักษณะเหล่าน้อยเลยแม้แต่น้อย เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ใน
ความยุติธรรมและความดี มีความเกรงกลัวทศกัณฐ์ หากไม่ถูกขับไลบลาภยศลูกเมียก็คงจะทนทุกข
รับใช้ทศกัณฐ์ต่อไป เมื่อถูกขับออกจากลังกาที่ไร้สง่าราศี โสภเสราปานจะสิ้นชีวิตที่ต้องพลัดพราก
จากลูกเมีย คร่ำครวญถึงเวรกรรมของตน พลากร้องเรียกขอพระรามไปตลอดทาง พวกวานรมา
พบเข้าก็เข้ากลุ่มรุมแย่งพิเภกจนร้องไห้จนแแง สุครีพจึงได้พาไปเฝ้าพระราม พิเภกไทยมิได้
แสดงความมักใหญ่ใฝ่สูงประการใด เข้ามานบนอบสักการะพระรามเพราะรู้แจ้งว่าทรงเป็น
นารายณ์อวตารมาตลอด ฉะนั้นการที่ตนมาสวามิภักดินนเป็นการขอขมกรรมที่สุดแล้ว พระรามจึง
ให้ธอนาพิพัฒน์สตัยาและปรากฏพระองค์ให้เห็นเป็นพระนารายณ์ พิษณะจึงมีความศกตสทศตง
แน่นอนอยู่ในจิตสำนึกของพิเภกให้รับใช้ซื่อสัตย์ต่อพระรามมาตลอด

เมื่อเปรียบเทียบสำนวนของพิเภกในรามเกียรติ์ ฉบับรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๖ ใน
ตอนท้อธบายให้พระรามฟังถึงสาเหตุที่ตนต้องออกจากลังกามาสวามิภักดิ์พระราม จะเห็นว่าฉบับ
รัชกาลที่ ๖ นั้นดำเนินตาม รามายณะ ของ วาลมิกิ จึงแสดงบุคลิกและอุปนิสัยของพิเภกแบบ

๓๔. Valmiki, *The Ramayana*, Vol. III, p. 119.

๓๖. *Ibid.*, p. 320.

วาลมิกิ ซึ่งต่างไปจากพิเภกไทยของรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ คือมีความโกรธเคืองทศกัณฐ์ รุนแรง วาจาก้าวร้าว ประณามทศกัณฐ์ ตัดญาติอย่างเด็ดเดี่ยว และอาสานำทัพ แต่พิเภกของ รัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒ คุณเป็นคนสนหวัง ขาดทัพจึง นอบน้อมถ่อมตนว่าไร้ความสามารถ มี แต่ความรู้ทางโหราศาสตร์ ขอรบใช้พระรามไปจนตาย

“ตัวขามีได้ทรยศ
ทศพักตร์ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
ฝันร้ายทำนายตามตำรา
ให้ส่งองค์สีดาวรรณภู
กลับกริ้วโกรธจะฆ่าตี
ตัวขามีไม่มีทัพ
ทั้งไม่มีกำลังฤทธิ์ไกร
จึงตั้งใจมาเป็นข้าบาท
ไปกว่าจะสิ้นชีวา

คิดคิดเป็นกลอุบายมา
โมหันธ์ทุจริตอิจฉา
ว่าจะสิ้นชีพชีวี
มาถวายเบื้องบาทบทศรี
บริราชย์ขับหนีจากเวียงชัย
ซึ่งจะช่วยชีวิตไว้ได้
รู้แต่ไตรเพทโหรา
พระตรีภูวนาถนาถา
ผ่านฟ้าจึงโปรดปรานีฯ”^{๓๗}

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑)

“มาตรเมันทรงธรรมไม่กรุณา
ทศกัณฐ์นั้นถึงเป็นพี่น้อง

นำที่ชีวาจะบรรลัย
ก็ทหายคายร้ายรองไม่ฟังได้

.....
ถึงแต่ก่อนผิดกันก็ฉันญาติ
ครึ่งร้อนใจดั่งไฟเลีย

.....
ไม่ตัดขาดกระทำสำเสียด
แล้วโคกน้ำตาเรียร่าไรฯ”^{๓๘}

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒)

“อันท้าวทศพักตร์รักษา
น้ำใจชั่วช้าทรน
ดูข้าอาสาภูไฉน
แม้ข้อสงสัยใดมี

ทำการอหังการว่าวุ่น
ไม่ควรเป็นขุนครองบุรี
นำกองทัพไชยกกระบี่ศรี
จะได้ทูลคดีแต่พระทรงธรรม”^{๓๙}

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖)

๓๗. รวมเกียรติ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๔ หน้า ๑๓๕.
๓๘. รวมเกียรติ รัชกาลที่ ๒ เล่ม ๑ หน้า ๘๖.
๓๙. รวมเกียรติ รัชกาลที่ ๖ หน้า ๑๘๖.

ในการแสดงโขนของรัชกาลที่ ๖ ดำเนินเรื่องตามแบบ วาลมิกิ โดยให้มีเสนายักษ์ติดตาม
พิเภก ๔ คน และสร้างบุคลิกพิเภกให้เข้มแข็งหัวหาญ

แต่ในการแสดงโขนโดยทั่วไป เรามักไม่เห็นบทบาทของพิเภกมากนัก นอกจากจะเป็น
โหรคำนวณดูฤกษ์ยามและเป็นที่ปรึกษายามเกิดวิกฤติกาลคับขัน ฉะนั้น ในด้านเป็นที่ปรึกษาการ
ศึกของพระรามก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ในด้านกรกระทำ (ACTION) หรือการศึกไม่ได้
แสดงบทบาทอะไรเลย นอกจากในโขนของศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตอน “พิเภก
สวามิภักดิ์”^{๔๐} เท่านั้น เราจึงได้เห็นพิเภกเป็นตัวเอกเป็นครั้งแรก โดยปกติจะเรียกตอนนั้นว่า
“พิเภกถูกขับ” ซึ่งมีความหมายไปในทางเสื่อมเสียเกียรติยศ ในบทโขนใหม่นี้แสดงถึง
เจตนาารมณ์ของพิเภกเองที่จะมาสวามิภักดิ์กับฝ่ายธรรมะ เราจึงได้เห็นปัญหาขัดแย้งทางจิตใจของ
พิเภก ที่จะต้องเลือกระหว่างพี่ที่เป็นฝ่ายธรรมและศัตรูที่เป็นฝ่ายธรรมะ ได้เห็นความทุกข์แสน
สาหัสตลอดเวลาเดินป่ามาโดดเดี่ยว การตัดสินใจที่กระทำยากเย็น แต่ในที่สุดแสดงความเด็ดเดี่ยว
ยึดมั่นในธรรมะ

“แล้วมานะกษัตริย์ตัดจิต

เป็นตายร้ายดีจะคลาไคล

พระองค์คือนารายณ์ไวคุณฐ์

จำเราจะรองบาทา

จะอยู่ร่วมทุจรินั้นไม่ได้

เข้าหาทรงชัยพระรามา

มาปราบเผ่าประยูรย์กษา

ช่วยรักษาสรรพ์ไว้ในโลกี”^{๔๑}

และเมื่อพระรามทรงซักถาม ก็ทูลเหตุผลที่ตนมาเข้าฝ่ายพระรามเพราะยึดถือในหลักการแห่งธรรมะ
ความสำคัญมิได้อยู่ที่พระรามเป็นนารายณ์อวตารหรือที่ตนถูกขับไล่ทิ้ง แต่อยู่ที่การจรโลงความ
ดีไว้เป็นหลักของโลก

“แต่ถึงแม้พระองค์จะมีใช้พระนารายณ์อวตารแต่เป็นเพียงมนุษย์ผู้ต่ำศักดิ์ ข้าพระพุทธเจ้า
ก็ยังจะบากหน้ามาสวามิภักดิ์อยู่จริงดี เพราะมิสามารถอาจร่วมทุจรินกับทศกรรฐ์ผู้พินดีต่อไป ด้วย
มีความละอายใจเกรงกลัวต่อบาปกรรม เมื่อฝ่ายใดเป็นฝ่ายธรรมข้าพระพุทธเจ้าก็ขอเข้าข้างฝ่าย
นั้น ทั้งนี้เป็นหลักการณ์สำคัญที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ยึดมั่นมาแต่ไรแล้วพระพุทธเจ้าข้า”^{๔๒}

๔๐. ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช บทโขน ตอน “พิเภกสวามิภักดิ์” จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยธรรม-
ศาสตร์ เนื่องในพระราชพิธีสมโภชสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ธันวาคม ๒๕๑๕

๔๑. Ibid., หน้า ๑๔

๔๒. Ibid., หน้า ๑๗

พิภกของ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช จึงเป็นยักษ์ทมทงรูปร่าง “งามสง่า สมศักดิ์ยัักษ์ผู้ใหญ่”^{๔๓} เป็นนักปรัชญาที่น่าเลื่อมใส นักอุดมคติผู้ใฝ่ธรรมอย่างน่าสรรเสริญ และเป็นนักรบผีมืด ซึ่งแสดงความกล้าหาญชาญชัยต่อกรกับเหล่าวานรอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เป็นบทบาทที่เต็มไปด้วยเกียรติภาคภูมิ มิใช่ “ยักษ์แหงหน้าจืด” อีกต่อไป และการตีพิมพ์หนังสือสัตยาก็แสดงให้เห็นความศกตศัทธของสถาบันพระมหากษัตริย์และความจงรักภักดีของข้าราชการที่ประทับใจยิ่ง ในบทโขนนั้นเน้นถึงความสำคัญของการสวมมิกตต่อพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม มิใช่เน้นที่การถูกขับออกจากลังกา

วิภณะของขวามีบุคลิกลักษณะสง่างามที่สุดเท่าที่ปรากฏในนาฏศิลป์ขว แมในคัวหนึ่ง “ววยง” ก็มีหน้าตาเหมือนมนุษย์สะอิดสะเอ้งสวยราวกับเทวดา เช่นเดียวกับวิภณะของลังกา เป็นบุรุษงามสง่าซึ่งชาวลังกาบูชา เป็นเทพเจ้าแห่งความยุติธรรมและสัจธรรม และอาจประทานลูกได้ ในการที่วาครูปลักษณะของพิภกให้สวยงามเช่นนี้ เป็นวิธีการของวรรณคดีและศิลป์ยุคโบราณที่แสดงความตั้งใจโดยชัดแจ้ง ว่าคนดีต้องรูปร่าง คนชั่วต้องน่าเกลียด แต่พิภกไทยยังคงสวมหัวยักษ์ทง ๆ ที่จิตใจสูงกว่ามนุษย์และเทวดาบางองค์เสียอีก รูปลักษณะภายนอกจึงขัดแย้งกับสภาพจิตภายในทำให้น่าสนใจขึ้น ไม่เป็นขวเป็นค้ำอย่างโจ่งแจ้ง

กมุภกรรณ และ พิภกแสดงให้เห็นคุณลักษณะอีกด้านหนึ่งของยักษ์ที่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนชั่วเสมอไป บุคคลจะกระทำการดีหรือช้วนบนขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อม สภาพจิต และความยึดมั่นในอุดมการของตน

หนุมาน มีกำเนิดต่างกันไปในฉบับพื้นเมือง บางฉบับว่าเป็นลูกพระพาย (วาลมิกิ และรามเกียรติ์) บางฉบับว่าเป็นลูกพระรามตอนกลายเป็นลิง (ลาว พิลิปปีนส์)^{๔๔} เป็นวีรบุรุษที่ชูโรงทั้งในวรรณคดีและการแสดง *รามายณะ* ของชาติต่าง ๆ หากปราศจากทหารเอกของพระรามผู้เก่งกาจฉลาดเฉลียวเป็นกรตผู้เฉลียว *รามายณะ* ก็จะจืดชืดน่าเบื่อหน่าย ความจงรักภักดีอย่างสุด

๔๓. Ibid., หน้า ๑๑๐
๔๔. ใน *รามายณะ* ของวาลมิกิว่าหนุมานเป็นลูกพระพายกับนางอัญชามเหสีท้าวเกศรีกบิราช ผู้มีสำนักเชิงเขาพระศูเมรุ *รามเกียรติ์* ว่าเป็นลูกพระพายกับนางสวาทะ ใน *เทพอัสโตรวตาร* หนุมานเกิดจากเชื้อของพระอิศวรที่ให้พระพายพาเข้าปากนางสวาทะ ใน *ทิกายัตศรียม* ของมะลายู หนุมานเป็นลูกพระรามและสีดาที่รีตอกออกมาจากนางเทวีอันจาตีเลี้ยงไว้ ในฉบับ *มหารวเดยลาวณะ* ของฟิลิปปินส์ เป็นลูกพระราม แต่ชื่อลักษณะไม่ใช่หนุมาน

ยอดที่หนุมานมีต่อพระรามเป็นอุดมคติของสวีนผู้รับใช้พระมหากษัตริย์ที่หาได้ยาก เป็นความรัก
 บุญชาติบริสุทธิ์ปราศจากข้อกังขาหรือมลทินใด ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ แม้ว่าในด้านอิทธิฤทธิ์ความเก่งกาจ
 สามารถหนุมานจะมีมากกว่าพระราม และถ้าปราศจากหนุมานพระรามก็ไม่สามารถทำภารกิจใหญ่
 หลายครั้งได้สำเร็จ หนุมานก็ได้เคยกำเริบล้มตบอย่างพวกยักษ์ทศคว่าตนมีอินหารเหนือเทวดา
 และมนุษย์ ความถ่อมตนยกย่องพระรามไว้เหนือหัวทั้ง ๆ ที่พระรามก็มีได้เคยมีบุญคุณต่อตนมาก่อน
 นี้ เป็นความจงรักภักดีที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง หากจะเปรียบเทียบกับสุครีพที่สูงกว่าในด้านจิตใจ
 หนุมานนั้นรักพระรามเพราะประจักษ์ในคุณความดีของพระองค์ตั้งแต่แรกเห็น ส่วนสุครีพสวา-
 มิภักดีต่อพระองค์เพราะเป็น หนุบุญคุณที่ทรงฆ่าพาลีและช่วยให้ตนได้บัลลังก์และนางคารากลับคืน
 มา หนุมานนั้นยินยอมพร้อมใจที่จะรับใช้พระรามโดยไม่ปรารถนาสิ่งใดตอบแทน ในรามาณะ
 ของวาลมิกิ พระรามไม่เคยให้รางวัลตอบแทนหนุมานนอกจากจูปและสรรเสริญ จนกระทั่งเสร็จ
 ศึกกลับโอโยธยาก็ได้ประทานแก้วแหวนเงินทอง ในรามเกียรติ์ พระรามประทานผ้าชุบสรองให้
 ตนเดียว แม้กระนั้นตำแหน่งอุปราชลงกาและลาภยศทรัพย์สินสูงคราทศกัณฐ์ให้หนุมานก็มีอาจจะ
 ขอความจงรักภักดีต่อพระรามไปได้ ในทำนองเดียวกันกับที่โจโฉมีอาจซ้อกวนอูได้เช่นกัน
 และในตอนลักล่องตวงใจทศกัณฐ์ หนุมานยังประจักษ์ในสัจจธรรมของพระรามที่มีได้แพร่พราย
 ความลับของตนที่غل้งไปเข้าฝ่ายทศกัณฐ์ แม้แต่พระลักษมณ์ก็ไม่ทรงทราบ หนุมานจึงยังซำบ
 ซ้ำในคุณธรรมอันสูงของพระรามและปฎิญาณตนว่าจะจงรักภักดีต่อพระรามไปจนชีวิตจะหาไม่

ในประเทศอินเดียมีเทวสถานสำหรับบูชาหนุมานอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในภาคใต้ และที่
 กรุงพาราณสีมีรูปหนุมานแหวกอกออกเห็นหัวใจซึ่งมีภาพพระรามและสีดา แสดงถึงความรักบูชา
 อย่างสุดหัวใจทศให้แก่กษัตริย์ทั้งสอง

สิ่งที่ประทับใจในรามเกียรติ์และน่าจะเป็นบทเรียนให้แก่แม่ทัพยิ่งใหญ่ทั้งหลาย คือ
 เมื่อพระรามทรงทำตามสัญญา มอบเมืองโอโยธยาให้หนุมานครองกิ่งหนึ่งแล้ว หนุมานครองอยู่ได้
 พักเดียวก็ร้อนใจไม่เป็นสุขจึงถวายเป็นเมืองคืน เพราะสำนักถึงฐานะอันไม่เหมาะสมของตนที่จะคู่เคียง
 กับพระมหากษัตริย์ อีกทั้งการอยู่ใกล้ชิดพระองค์เกินไปจะเป็นอันตรายแก่ตน

“กูเป็นทหารมาร่วมอาสน์

จึงบังเกิดเหตุเภทภัย

มาตรม้านจะนั่งอยู่ซำ

พระนารายณ์ธิราชหาควรไม่

ด้วยศักดิ์ศรีมิได้เสมอกัน

นำที่ชีวาจะอาศัย.”^{๔๕}

๔๕. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๘ หน้า ๒๘๒

เรื่องนี้ไม่ปรากฏในรามายณะของอินเดีย พิจารณาแล้วคงจะเป็นนโยบายทางการเมือง
ของรัชกาลที่ ๑ ที่จะสอนแม่ทัพพ่อขุนทั้งหลายให้ดูหนุมานเป็นตัวอย่าง เพื่อความเป็นความเป็น
ศิริมงคลแก่ตนและมีให้คิดกบฏหรือกำเริบเสิบสานไม่เจียมตน ให้ถือสถาบันพระมหากษัตริย์เป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่คนธรรมดาสามัญไม่ควรอาจเอื้อม แม้ว่าจะได้พระราชทานยศอำนาจเป็นนาก็
ไม่ควรรับเพราะจะก่อให้เกิดความทุกข์ใจ หนุมานพอใจที่จะได้ครองเมืองใหม่ที่ห่างไกลพระราม
เพื่อรักษาความสัมพันธ์อันดีงามไว้ดังเดิม

แม้ประเทศไทยจะได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการปกครองไปเป็นประชาธิปไตยแล้วก็ตาม
แต่ในส่วนลึกคนไทยส่วนใหญ่ยังมีความเคารพยำเกรงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ถือเป็นสิ่งศักดิ์
สิทธิ์ และรู้จักประมาณตนไม่อาจเอื้อมให้เกินฐานะของตน แม้ว่าจะรำรวยมีอำนาจเพียงใดก็ตาม
จะมียกเว้นกับบางกรณีหลังอำนาจ แต่ก็มักจะประสบความสำเร็จทุกประการไป

ลักษณะที่แตกต่างกันไปในด้านตรงกันข้ามระหว่างหนุมานอินเดียนกับไทย คือความเป็น
นักรักเจ้าผู้มากเมื่อยของหนุมานไทย ซึ่งไม่ปรากฏในรามายณะฉบับอินเดีย ชาวอินเดียมอง
หนุมานว่าเป็นปราชญ์รอบรู้พระเวท วิชาสันสกฤตและศาสตร์ต่าง ๆ มีวาทศิลป์อันไพเราะ
พูดข้อคิดปรัชญาที่ลึกซึ้ง และเป็นผู้คอยตักเตือนสั่งสอนสุครีพและองคตและเหล่าวานร ในบาง
ครั้งก็เตือนสติพระราม พระลักษมณ์และสีตา เป็นบุรุษที่น่าเลื่อมใสนับถือ ด้วยเหตุนี้ชาวอินเดียน
จึงบูชาเป็นเทพเจ้า สีตาบรรยายคุณธรรมของหนุมานไว้ดังนี้

“ความกล้าหาญ พลัง สติปัญญา ความรอบรู้ ความเมตตากรุณา การให้อภัย
เรียวแรง ความอดทน ความถ่อมตน และคุณธรรมอันสูงส่งอื่น ๆ มีอยู่พร้อม
แล้วในตัวท่าน” ๔๖.

หนุมานอินเดียนถือพรหมจรรย์เช่นเดียวกับพระลักษมณ์ และไม่มีประวัติข้องเกี่ยวกับสตรี
ใด กล่าวว่่า เมื่อบุกเข้าไปในพระราชฐานชั้นในของราวณะเห็นสาวสนมกำนัลนอนอยู่ในอาคาร
ไม่สำรวจก็รู้สึกละอายตาละออยใจไม่ยอมมอง และรู้สึกว่่าถ้ามองเมียคนอื่นในอาคารไม่สำรวจเช่น
นั้นจะเป็นบาป ทงนผิดกับหนุมานไทย ซึ่งเมื่อได้โอกาสก็ลัดขิดหญิงใดไม่ว่าจะเป็นลูกเมียใคร
ก็ไม่ยอมให้หลุดมือไปได้ เป็นต้องสมสู่ทุกรายไป ไม่ว่าจะเป็นเงือก คน เทวดา หรือยักษ์

นอกจากหญิงเดี่ยวที่หนุ่มมานยก่องบูชาเหนือหัวประหนึ่งมารดา คือ สี่ตา บุคคลลักษณะของ
หนุ่มมานจึงเหมือนกับพระเอกในวรรณคดีไทย ซึ่งเป็นนักรบ นักรัก และมีความจงรักภักดีต่อพระ
มหากษัตริย์เช่นเดียวกับขุนแผน หากขาดบทนี้ไปเสียก็จะทำให้วรรณคดีนั้นจืดชืด ในเมื่อพระ-
รามไม่อาจจะแสดงบทนี้ได้ด้วยจะต้องทรงความดีบริสุทธิ์ไว้ทุกประการ กวีจึงต้องมอบให้กับ
หนุ่มมานทหารเอก นอกจากนั้นกวีไทยจะบรรยายให้เห็นหนุ่มมานเป็นลิงที่ซุกซน มีเล่ห์เหลี่ยม
กลเม็ดเด็ดพราย ชอบหลอกกล่อและมีอารมณ์ขัน แม้เมื่อได้ผ่านนครเป็นพระยาอนุชิตแล้วก็ยังไม-
ทิ้งสันดานลิงที่หลุกหลิก ผิดกับวานรอินเดียที่มีลักษณะเป็นมนุษย์เฝ้าหนึ่งที่หน้าตาคล้ายลิง แต่มี
ความเป็นอยู่และพฤติกรรมอย่างมนุษย์ชาวป่าที่ถ้อยความเจริญ ใช้ต้นไม้และก้อนหินเป็นอาวุธ มิ
ได้ใช้อาวุธหรือหาวอย่างในรามเกียรติ์ไทย ตรงข้ามกับพวกราชาสีในฉบับอินเดียที่รู้จักใช้อาวุธ
โลหะมากมายหลายอย่างและมียุทธวิธี สูงแต่ในด้านความคิดจิตใจหนุ่มมานอินเดียประเสริฐกว่า
เหล่าวานรและราชาสีทั้งหลาย

การเอาขนด้วยกลศึก เล่ห์เหลี่ยมเพทุบายต่าง ๆ ซึ่งแฝงอารมณ์ขันไว้มาก เป็นลักษณะ
เด่นของรามเกียรติ์ซึ่งไม่ปรากฏในฉบับของ वालมิки ฉะนั้นหนุ่มมานจึงเป็นที่รักใคร่นิยมชม
ชอบของผู้่านผู้ชมไทย มิใช่ในฐานะเป็นนักปรัชญาหรือผู้บริสุทธิ์ แต่เพราะเป็นนักรบนักรักที่
ฉลาดรอบรู้ มีไหวพริบสามารถเอาตัวรอดในยามคับขันและชนะศัตรูด้วยกลอุบายต่าง ๆ จะ
สังเกตเห็นว่าวรรณคดีประเภทสงครามที่คนไทยนิยมจะมีลักษณะเดียวกันเช่น สามก๊ก ราชธาธิราช
ผู้ชนะสิบทิศ กลอุบายและการกลั่นแกล้งศัตรูของหนุ่มมานในบางครั้งออกจะโหดร้ายทารุณแต่เรา
ก็ดูเป็นของสนุกสนาน ในทำนองเดียวกับพฤติกรรมของศรียุทธนชนย์ที่บางครั้ง Sadistic แต่เรากลับ
เห็นเป็นของขบขันและนิยมในความฉลาดแกมโกงนั้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเราถือว่าเป็นเพียง
นิยายไม่จริงจังอะไร และบางทีเราก็ให้อภัยหนุ่มมานว่าเป็นลิง เป็นเดียร์จ้านยอมไม่มีจิตใจสุภาพ
อ่อนโยนอย่างมนุษย์ ผู้ใดที่ตนบ่กัใจว่าเป็นศัตรู จะต้องทำลายทุกวิถีทางไม่มีละเว้น ผู้ใดที่ตน
รักบูชาถือศรัทธาให้ทุกสิ่งอย่างสัตว์เลี้ยงที่มต่อนาย

ด้วยเหตุนี้หนุ่มมานไทยจึงมีทั้งคุณสมบัติ บุคคลลักษณะและอุปนิสัยใจคอของเทวดา มนุษย์
และเดียร์จ้าน ผสมผสานกันอยู่ในตัวอย่างน่าสนใจยิ่ง ในด้านพฤติกรรมต่างๆ และการกระทำ
กัมมทั้งดีและชั่วปะปนกัน แต่ความชั่วนั้นเรายอมยกโทษให้เพราะกระทำไปเพื่อความดีและส่งเสริม
ฝ่ายธรรม เป็นค่านิยมของคนไทยอย่างหนึ่งที่เล็งผลปลาย (end) มากกว่าวิธีการกระทำ (means)

สุครีพ บุคคลลักษณะอุปนิสัยและพฤติกรรมของสุครีพ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างพระรามกับเหล่าวานรทั้งหลายในฉบับของวาลมิกิแตกต่างไปจากรามเกียรติ์มาก ในรามเกียรติ์นั้น หนุมานพาสุครีพมาขอความช่วยเหลือพระรามให้ปราบพาลี สุครีพคร่ำครวญให้พระรามฟังถึงความทุกข์ยากและความอยุติธรรมที่ตนได้รับมาตลอด พระรามจึงเมตตาสงสารและเห็นความชั่วของพาลี จึงยิงพาลีตาย ตั้งแต่นั้นสุครีพก็ถอนาพัฒนาปฏิบัติญาณตนเป็นข้าที่จงรักภักดีต่อพระรามตลอดไป และยกย่องบูชาพระรามไว้เหนือทุกสิ่ง ถึงแม้ตัวเองจะเป็นกษัตริย์ที่มีไพร่พลบริวารมาก มีวีรประวัติที่เก่งกาจสามารถมานานก่อนที่จะได้พบพระราม เช่น ดึงเขาพระสุเมรุให้ตรง และช่วยพาลีปราบทศกัณฐ์ แต่ก็มีได้กำเริบเสิบสานโอ้อวดอิทธิฤทธิ์และเทยวรัจความอย่างพาลี ยังคงทำหน้าที่เป็นน้องที่เสียสละและยอมเสียเปรียบที่มาตลอด แม้ว่าพาลีจะแย่งเอานางคาราไปก็มิได้ผูกใจเจ็บแค้น ต่อเมื่อถูกพาลีขับออกจากเมือง ได้ระหกระเหินไปเดียวตายจึงสิ้นหวังและมาขอพึ่งพระรามเพื่อตัดสินให้ความยุติธรรม สุครีพไทยเป็นผู้มีความกตัญญูรู้คุณ แม้พี่ชายจะรังแกตนก็ยังจงรักภักดีบิดาและโสภณเสวราจะตบชีวิตตนเองเมื่อพาลีตาย ความกตัญญูหมั่นต่อพระรามยิ่งมากกว่านั้นหลายเท่า ในการศึกต่าง ๆ สุครีพก็อาสาออกรบเสมอและแสดงอิทธิฤทธิ์สมฐานะที่เป็นกษัตริย์วานร เช่น หักฉัตรลงกา ปราบกุมภกรรณ พระรามก็ทรงไว้วางใจและมอบหมายให้เป็นผู้บังคับบัญชาจัดเตรียมทัพ ความสัมพันธ์ระหว่างพระรามและสุครีพจึงมีลักษณะของพระมหากษัตริย์กับเจ้าประเทศราชที่สามาถรักหรือกับแม่ทัพของพระองค์เอง

ส่วนสุครีพใน *รามายณะ* ของ วาลมิกิ นั้น มีความสัมพันธ์กับพระรามในฐานะเป็นพันธมิตรเท่าเทียมกัน และดูพระรามจะเกรงใจสุครีพมากกว่าเสียด้วยซ้ำไป เพราะต้องอาศัยกำลังทัพวานรของสุครีพไปช่วยรบทศกัณฐ์มีฉันทะนั้นก็ไม่อาจจะชนะและได้สี่ตากลับคืนมา เมื่อแรกพระรามเป็นฝ่ายขอความช่วยเหลือจากสุครีพตามคำแนะนำของยักษ์กัณพณ์ แต่สุครีพไม่ไว้ใจเกรงว่าเป็นไส้ศึกของพาลี จึงส่งหนุมานไปเป็นทูตเจรจาและขอให้พระรามแสดงฝีมือให้ดูตนจึงจะเชื่อเมื่อประจักษ์แล้วก็ทำพิธีสัญญาเป็นพันธมิตรกันต่อหน้าไฟ พระรามรับจะสังหารพาลีและสุครีพรับจะส่งทัพวานรไปช่วยสืบหาสี่ตาและสังหารทศกัณฐ์ แต่เมื่อเสร็จศึกพาลีแล้ว สุครีพก็กลับไปครองนครกษัตริย์ตลอดฤดูฝน หลงระเริงอยู่ในโลกีย์สุขจนลืมการบ้านการเมืองและคำสัญญาที่ให้ไว้กับพระราม พอถึงฤดูแล้งก็ยังไม่วางใจจะไปช่วยพระราม หนุมานเตือนก็กลับทำเฉยเสีย พระรามจึงกริ้วส่งพระลักษมณ์มาต่อว่าอย่างรุนแรง สุครีพจึงได้ส่งสารไปยังวานรเผ่าต่างๆ ให้มาชุมนุมกัน วานรเหล่านั้นก็มาเพราะเกรงอำนาจสุครีพ มิได้มาเพราะสามัคคีกับพระราม ฉะนั้น

เมื่อลำบากขึ้นมากก็คิดว่าพระรามที่ทำให้พวกตนต้องทนทุกข์ทรมาน โดยเฉพาะองค์คุณแท้ให้พวก
วานรดูถูกพระรามว่าเป็นคนสิ้นไร้ไม้ตอก ถูกเนรเทศมาแล้วยังยอมให้ชายอื่นมาอุ้มเอาเมียไป หลง
เมียมากไปจนทำให้พวกวานรต้องเดือดร้อนไปด้วยทั้งๆ ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย หากมิใช่เพราะ
สุครีพเหล่านางรักจะยกทัพกลับไปหมด ร้อนถึงหนุมานต้องเตือนสติหลายครั้งหลายคราวจึงทนอยู่
ต่อไป พระรามก็ดูเหมือนจะทรงสำนึกในข้อนี้จึงไม่กล้าที่จะบัญชาการโดยตรง จะสั่งการใดก็ขอ
ให้สุครีพเป็นผู้บัญชาพวกวานรแทน นอกจากหนุมานแล้วไม่มีวานรใดที่แสดงความจงรักภักดี
พระรามอย่างจริงจัง แม้แต่สุครีพก็ไว้ตัวในฐานะกษัตริย์พันธมิตรเท่าเทียมกัน

ความแตกต่างระหว่างสุครีพอินเดียและไทย แสดงให้เห็นอิทธิพลของการเมือง การ
ปกครองและระบบสังคมอย่างเด่นชัด

นางมณโฑ โดยปกติแล้วเรามักจะเห็นนางมณโฑเป็นตัวตลก มีคำล้อเลียนเกี่ยวกับ
นางมณโฑต่างๆ ที่เด็กไทยพูดติดปาก คนทั่วไปอาจจะประณามว่านางเป็นคนชั่วเพราะมากสามี
ถูกจุดไปทางโน้นที่ทางนี้ที่อยู่กับคนใหม่ก็จะลืมคนเก่า หลงอยู่ในกามสุข แต่หากจะวิเคราะห์ให้
ละเอียดแล้วนางมณโฑมีประวัติเรื่องราว บุคลิกและอุปนิสัยที่น่าศึกษามาก นางเป็น antithesis
ที่ขงสีตา ในขณะที่นางสีตานั้นแน่นอนอยู่ในความดีความบริสุทธิ์ จงรักภักดีต่อพระรามแต่ผู้เดียว
นางมณโฑกลับไม่มีความห่วงเนื้อห่วงตัว ปลดปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามบุญตามกรรมและพยายามปรับ
ตนให้เข้ากับสถานการณ์ ทั้งนี้เพราะประวัติความเป็นมาและบุคลิกของผู้หญิงสองคนนั้นไม่เหมือน
กันมาตั้งแต่ต้น นางสีตามีปณิธานแน่วแน่มาแต่ชาติก่อนที่จะมาล้างผลาญทศกัณฐ์ (ในฉบับ
วาลมิก) หรือเป็นองค์ลักษมีอวตารมาช่วยพระนารายณ์ปราบยักษ์ โดยเป็นสื่อล่อให้ทศกัณฐ์ต้อง
ทำสงครามกับพระราม นางจึงมีจิตใจแข็งแรงแรงตั้งมั่นอยู่ในความบริสุทธิ์ ไม่ยอมให้ทศกัณฐ์แตะ
ต้อง ถึงจะแตะก็ไม่ได้เพราะตัวร้อนเป็นไฟด้วยนางเป็นพระชายามหาเทพ แต่นางมณโฑเป็น
เพียงนางกบที่ถูาชิชุบให้เป็นเทพอัปสร ข้าพระบาทพระอุมะซึ่งพระอิศวรจะประทานให้ผู้ใดก็ได้
นางไม่มีสิทธิ์ขาดในชีวิตของตน เป็นสมบัติของเทวดา และตลอดชีวิตของนางก็เป็นข้างทำหลัง
ในแบบของสตรีที่ไม่มีอะไรเป็นของตัวเอง ปลดปล่อยให้ผู้ชายเป็นผู้กำกับชีวิต การที่นางต้องตกเป็นของ
ชายหลายคนทั้งยักษ์และลิงก็มีใช้ด้วยความปรารถนาของนางเองแต่เพราะถูกจุดไปด้วยกำลัง เช่น

พาลความงามไปจากทศกัณฐ์ เกิดลูกเป็นองคต ต่อมาทศกัณฐ์ก็มาขอนางคืน ในตอนนั้นนางก็
คร่ำครวญโศกเศร้าถึงชตากรรมของตนปานจะสั้นชีวิต เช่นเดียวกับนางวันทองใน *ขุนช้างขุนแผน*

“อกเอ๋ยเสียชาติเป็นสตรี
เสียที่กำเนิดเกิดมา
ว่าพาลกลางกลิ้งเกลือกเสือกกาย

จะมีคู่ครองถึงสองชาย
ชั่วช้ากว่าหญิงทั้งหลาย
โหมฉายสุดสิ้นสมประดี” ๔๗

(พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑)

แต่เมื่อนางได้มาร่วมรักกับทศกัณฐ์ก็ล้มพาลหมดสิ้น หากจะกล่าวหาว่านางมโหฬารไม่สัตย์ซื่อต่อชาย
เดียวกันไม่ถูกนัก เพราะสถานการณ์แต่ละครั้งบังคับให้นางต้องรักทั้งสอง พาลนั้นถึงจะแย่งชิงนาง
ไปก็ถือว่าเป็นสามีนแรก ส่วนทศกัณฐ์ก็เป็นสามีที่ถูกต้อง เช่นเดียวกับนางวันทองตัดสินใจไม่
ได้ว่าจะเลือกขุนช้างหรือขุนแผน

ในด้านความดีนั้นนางมโหฬารมีประวัติที่น่าสรรเสริญตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนางกบ นางกบ
ผู้กตัญญูก็เสียสละชีวิตกระโดดลงไปให้อ่างนมซึ่งนางนาคคายพิษไว้และตายแทนพระฤๅษีเพื่อ
สนองคุณ พระฤๅษีจึงชุบให้เป็นนางเทพอัปสรมีรูปโฉมงามเป็นเลิศ และถวายให้พระอิศวร
พระอิศวรรับไว้ให้เป็นข้าพระบาทของพระอุมา ตลอดเวลาที่ซื่อสัตย์จงรักภักดีอย่างยิ่ง จนพระอุมา
สอนพระเวทการประกอบพิธีหุงยาพิชิตและวิชาแพทย์ถวายแก่นางทุกสิ่ง ฉะนั้นนางมโหฬารจึงเป็น
ผู้มีความกตัญญูต่อเวทที่มีความรู้ความสามารถและคุณความดีมาแต่ดั้งเดิม แต่เหตุการณ์ต่อมาทำให้
นางต้องใช้ความรู้เหล่านั้นไปในทางผิดโดยไปช่วยทศกัณฐ์ ทั้งนั้นก็ด้วยความกตัญญูรู้คุณและความ
จงรักภักดีต่อสามี จะเห็นว่าความดีความงามของนางทำให้สามีของนางแต่ละคนหลงใหลรักใคร่
ไว้วางใจ เพราะนางทุ่มเทให้กับสามีทุกคนเสมอกัน พาลเมื่อจะต้องส่งนางคืนทศกัณฐ์ก็มีความ
เศร้าโศกเสียใจยิ่ง และทศกัณฐ์ก็รักใคร่นางมากทงๆ ที่นางเคยเป็นภรรยาชายอื่นมาก่อน หรือ
เสียรู้หนุมนานก็มีได้โกรธถือโทษ กลับสงสารเห็นใจและปลอบว่า

“ถึงเจ้าเสียกลเสียตัว
เจ้าอย่าเร้าร้อนฤทัย
ใช้ว่าขุนน้องไม่ครองสัตย์
หงนเป็นกรรมเวรา

จะตริชาว่าชั่วก็หาไม่
พี่ไม่ถือโทษกล้าหา
วิบัติในความเสน่หา
แก้วตาอย่าสะเทินเงินใจ” ๔๘

๔๗. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๗ หน้า ๒๘๐-๒๘๑

๔๘. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๗ หน้า ๒๘๐

นางมณฑิลาทำตามหน้าที่ภรรยาที่ซื่อของทศกัณฐ์มาตลอด ถึงแม้สามเฒ่าจะชั่วร้ายผิดบาป
อย่างไรนางก็มีไต่ละทั้ง ได้ตัดเตือนทั้งสามและลูก (อินทรีชิต) ด้วยนางสำนึกในความดีความชั่ว
และเล็งเห็นความหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เป็นศัตรูกับของนาง แต่เมื่อเตือนไม่สำเร็จนางก็ทำ
หน้าที่เป็นที่ปรึกษาและช่วยการศึกษาเท่าที่สามารถเพื่อให้ฝ่ายสามเฒ่าและลูกได้ชั้ชชนะ สำหรับสีกา
นั้นนางก็ไม่ได้เคยแสดงความหึงหวัชหากพิจารณาในแง่นี้นางก็มีใช้คนชั่วเป็นคนดีที่ถูก
สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมบังคับให้ต้องทำชั่ว ในด้านหน้าที่ภรรยาและแม่ นางมณฑิลาไม่มีข้อ
บกพร่อง เป็นแม่ที่รักห่วงใยลูกและภรรยาที่จงรักภักดีแต่นางเป็นหญิงที่ไร้อำนาจอิทธิพลจึงไม่
อาจจะทัดทานสามเฒ่าและลูกมิให้ก่อกรรมชั่วได้

ชีวิตของนางมณฑิลาเต็มไปด้วยความทุกข์ จะมีความสุขก็เพียงภายนอกที่ผิวเผินและไม่
จริง หากจะเทียบกับสีกาที่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและบริสุทธิ์ก็จะเห็นว่ามีทุกข์ไม่ยิ่งหย่อนไป
กว่ากัน หญิงทั้งสองต้องทุกข์เพราะการกระทำของผู้ชาย สีกานั่นทั้ง ๆ ที่สู้สุดสำหรับรักษาความ
บริสุทธิ์มาตลอด แต่กลับถูกพระรามประณามและสงฆ์ถึงสองครั้ง และครั้งหลังถึงกับสั่งให้ไป
ประหารเสีย ถ้าพิจารณาในแง่ทศกัณฐ์ยังมีความรักเมตตาภรรยาของตนมากกว่าพระราม ใน
รวมายณะของวาลมิกิพระรามเพียงได้ยินข่าวลือก็สั่งให้เอาสีกาไปประหารเสียแล้ว ในรามเกียรติ์
อ้างว่าทำไปเพราะถูกปล้ำจอบดูแคลัง แต่ก็ดูจะเป็นการแก้ตัวมากกว่าเพื่อมิให้พระนารายณ์อวดตาร
มีประวัติหมองมัว

ในรามเกียรติ์ แสดงให้เห็นว่านางมณฑิลาตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายพระราม นาง
ถูกกลั่นแกล้งหลายครั้งหลายคราว ทำให้ต้องอับอายอับยศอดสูจนแทบจะสิ้นชีวิต โดยเฉพาะ
หนุมานได้รุนแรงกับนางมากเพื่อทำลายตะบะและพิชิตของทศกัณฐ์ เช่น นางไปปลุกปลาต่อหน้า
ทศกัณฐ์ในพิชิตโม่งค์ ผูกผมนางติดกับทศกัณฐ์แล้วเสกคาถาไม่ให้ตั้งออกจนกว่านางจะเข้กหัว
ทศกัณฐ์ และครั้งท้ายสุดหนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์มาสมสู่กับนางเพื่อทำลายพิชิตหุงน้ำทิพย์ การ
กระทำเหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ผู้อ่านผู้ชมขบขันสนุกสนานทั้งสิ้น แต่ที่จริงแล้วเป็นการโหดร้ายทารุณ
ไม่น้อย นางมณฑิลาจึงเป็นบุคคลที่น่าสมเพชเวทนาอย่างยิ่ง

ในตอนที่ว่านางเสียกลหนุมาน กวีได้บรรยายถึงความทุกข์แสนสาหัสของนางให้เราารู้สึก
สงสารจับใจ

“เมื่อนั้น

ได้ฟังดังใครมาฟาดฟัน

คิดความอภัยทอดสู

กอดบาททักสตาเข้าโคก

นวลนางมดโทสาวสวรรค์

กัลยาเพียงสิ้นชีวิ

ไม่แลดูพักตร์ท้าวยักษ์

สลบไปในที่ไสยาฯ” ๔๘

ใน *รามายณะ* ของ วาลมิกิ ไม่ปรากฏเรื่องราวที่พิสดารเหล่านี้ กล่าวแต่เพียงว่านางมดโททารินเป็นมเหสีที่ขบของราวณะ มีรูปโฉมงดงามเท่าเทียมสีดา จนทำให้หนุมานเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสีดาเมื่อแรกเห็น บทบาทของนางมีน้อยกว่ามดโทใน *รามเกียรติ์* มาก นางไม่ได้ช่วยในการศึก เพียงแต่ตักเตือนราวณะให้สังสติกั้น และไม่เข้าใจว่าเหตุไรราวณะจึงหลงใหลสีดามากๆ ที่นางก็งามกว่าสีดา บทที่ประทับใจมีอยู่ตอนเดียว คือตอนที่นางคร่ำครวญหน้าพระศพราวณะ นางพรรณนาถึงความสุขและความดีงามของราวณะที่ต้องสูญเสียไปสิ้น และแสดงข้อคิดปรัชญาเกี่ยวกับขบตากรรมที่มีอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ โดยทั่วไปแล้วบทบาทของมดโทอินเดียไม่ประทับใจหรือน่าสนใจเท่ามดโทไทย ใน *รามเกียรติ์* ตอนที่มดโทส่งเสียอินทรชิตและทศกัณฐ์ก่อนออกไปรบเป็นตอนที่สะเทือนใจผู้อ่านมาก ทำให้เห็นว่าสุรเหล่านี้ก็มีความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกเมียอย่างมนุษย์สามัญ

นางมดโทใน *รามเกียรติ์* แสดงให้เห็นบทบาทและความสำคัญของหญิงที่อยู่เบื้องหลังมหาบุรุษทั้งหลายที่เป็นกำลังใจ คู่คิด คู่ทุกข์คู่สุขของสามีอย่างแท้จริง ทุกวันนี้นางยังเห็นนางมดโทในสังคมไทยอยู่ไม่น้อย ในหมู่ข้าราชการชั้นสูง พ่อค้าและนักธุรกิจที่สำคัญ

การเปรียบเทียบตัวละครและการวิเคราะห์ปัญหาเรื่องความดีความชั่วและคนดีคนชั่วใน *รามายณะ* ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้เขียนมีจุดประสงค์จะแสดงให้เห็นว่า เราไม่อาจพิจารณาตัดสินพฤติกรรม บุคคลลักษณะ และอุปนิสัยต่างๆ ของตัวละครเหล่านี้ให้เป็นคำเป็นขาว ขนชาติหนึ่งก็มองดูปัญหาเดียวกันหรือบุคคลเดียวกันไปคนละแง่ ศาสนา สภาพแวดล้อมของสังคมและการเมืองมีอิทธิพลมาก เช่น จะเห็นได้ชัดว่า *รามายณะ* ของ วาลมิกิ ขยายของศาสนาพราหมณ์ วรรณะพราหมณ์และความเป็นอารยันให้มีความศักดิ์สิทธิ์และมีค่าสูงกว่าศาสนาและวัฒนธรรมของชนพื้นเมือง ความเป็น “อารยัน” นั้นมิได้หมายถึงความเจริญทางด้านวัตถุ แต่คือความเจริญ

๔๘. *รามเกียรติ์* รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๗ หน้า ๒๗๘.

ของจิตใจที่ได้มาเพราะศาสนาและระบบสังคม ลังกานันถึงจะมีความร่ำรวยยิ่งใหญ่และเจริญกว่า
 อโยธยาในตำนานวัตถุ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าราวณะและบรรดาราक्षสทั้งหลายจะเป็น “อารยัน”
 บ่อยครั้งพระรามพระลักษมณ์และสীตาตฤกราวณะว่าเป็น “อนารยัน” หรือเปรียบเทียบสุทรที่
 อาจเอื่อมอยากจะเป็นพราหมณ์ ฉะนั้นความช่วยเหลืออย่างหนึ่งของราวณะในฉบับฮินดู คือการที่ไม่ได้
 เกิดเป็นบุคคลในวรรณะสูงของศาสนาพราหมณ์ มิใช่เพราะการกระทำชั่วเท่านั้น ทรรศนะเช่น
 นี้ไม่ปรากฏในรามเกียรติ์ไทย หรือรามายณะของชาติอื่นที่ไม่มีระบบวรรณะ ในรามเกียรติ์
 นี้เรากลับเห็นว่าความดีความชั่วเป็นผลมาจากบุญกรรมที่แต่ละคนได้ทำไว้ ตัวละครทุกตัวมีความ
 สุขความทุกข์เสมอกัน มิใช่ว่าพระรามจะสุขไปทั้งหมด หรือสگانัฎฐ์จะทุกข์ไปทั้งหมด หรือ
 ใ้ว่าฝ่ายอสูรจะชั่วไปหมดและฝ่ายมนุษย์และวานรจะดีไปหมด

ถึงแม้รามเกียรติ์ของไทยจะต้องจบว่าพระรามครองอโยธยาเป็นสุขตลอดไป ผู้อ่านก็ไม่
 อาจจะถอนใจโล่งอกได้สนิท เพราะดูเหมือนมีความชั่วความทุกข์ในเรื่องมีมากมายเหลือเกิน จึง
 ไม่อาจจะปลงใจเชื่อได้ว่าจะยุติลงอย่างง่ายตายเช่นนั้น ตัวละครที่เหลือทุกตัวยังคงอยู่ในโลกมนุษย์
 จะต้องเผชิญกับความทุกข์ต่อไป มิได้ขึ้นสวรรค์ไปอย่างในรามายณะของวาลมิกิ

คำปรารภตอนท้ายของพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งขัดแย้งกันอยู่ในตัว ทำให้เรา
 เห็นทรรศนะของคนไทยที่มีต่อชีวิตและโลกว่าไม่มีอะไรจริงแท้แน่นอนสักสิ่งเดียว ซึ่งเป็นหัวใจ
 ของรามเกียรติ์

“ราบรินทั้งพันภไตร

ดั่งหน้ากลองไชยเกริน

ตราบถ้วนกำหนดไตรดายุค

อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกันสิ้น”

แต่แล้วลงท้ายแย้งกับภาพความสุขข้างต้นว่า

“อันพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์

ทรงเพียรตามเรื่องนิยายไสย

ใช้จะเป็นแก่นสารสิ่งใด

ดั่งพระทัยสมโภชบูชา

ใครฟังอย่าได้ไหลหลง

จงปลงอนิจจังสังขาร”๕๐

มัทนี รัตนิน

๕๐. รามเกียรติ์ รัชกาลที่ ๑ เล่ม ๑๑ หน้า ๓๐๗

บรรณานุกรม

ก. เอกสารจากกรมศิลปากรมาชณะ

- Devi, Srimati Rukmini, "The Ramayana and Its Impact on Indian Culture," 1971.
- Francisco, Juan R., "Maharadia Lawana," reprinted form *Asian Studies*, Vol. VII, No. 2, August 1969, pp. 186-249.
- Sweeney, Amin, "Ramayana Dance and Music : The Malay Shadow-Play." 1971.
- Tilakasiri, J., "The Ramayana Tradition in Ceylon," University of Ceylon, 1971.
- U Thein Han, "The Ramayana in Burma", 1971

ข. หนังสือประกอบการค้นคว้าภาษาอังกฤษ

- Aung, Maung Htin, "Burmese Drama," Oxford University Press, London, 1957.
- Dhani Nivat, Prince, "The Rama Jataka," *Journal of Siam Society*, Vol. 36, Part I, 1946, pp. 1-22.
- Dowson, John, *A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History, and Literature*, 9th edition, Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1957.
- Haditjaroke, Sunardje, *Ramayana : Our National Reader*, Penerbit Djambatan. Djakarta, 1961.
- Hooykas, C., *The Old Javanese Ramayana-Kakawin*, Martinus Nijhoff., Hague, 1955.
- " " "From Lenka to Ayodhya by Puspaka : Being The Old Javanese" *Ramayana Saga XXV* mainly, Reprint, Martinus Nijhoff, 1955.
- " " *The Old Javanese Ramayana : An Introduction to Some of Its Problems*, Madjalah Untuk Ilmu Bahasa, Ilmu Bumi Dan Kebudayaan, Indonesia, DJILID XXXVI, 1958.
- " " *The Paradise On Earth in Lenka*. (Episode of The Old Javanese Ramayana), Martinus Nijhoff. (Reprint)
- " " *Love in Lenka*, Martinus Nijhoff. (Reprint)
- " " "On Some Arthalankaras in Bhattikavya" Reprint from *BSOAS*, 1957, XX.
- Iyengar, Masti Venkatesa, *The Poetry of Valmiki*, Bangalore Press, Bangalore, 1940.
- Kamban, *The Ramayana*, translated from the Tamil by C. Rajagopalachari, George Allen & Unwin Ltd., London, 1961.

Maharajan,

Kamban, Sahitya Akademi, New Delhi, 1972.

Raghavan, V.,

Ramayana—Triveni. Ramayana Publishing House, Madras, 1970.

Rajagopalachari, C., translated and

The Ramayana: A Tamil Version, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1958.

K.M. Munshi and R.R. Diwakar, edited,

“A Comparative Study of the Sanskrit, Tamil, Thai and Malay Versions of the Story of Rama With Special Reference to the Process of Acculturation in the Southeast Asian Versions,” *Journal of Siam Society*, Vol. 56, Part II, 1968 pp. 137–186.

Singaravefu, S.,

Valmiki Ramayana, Sahitya Akademi, New Delhi, 1972.

Sitaramiah, V.,

The Ramayana, A Modernized Version in English Prose, translated by Makhan Lal Sen, Oriental Publishing Co., Calcutta, 3 vols., 1927.

Valmiki,

Wirjosuparte, R.M. Sutjipto,

Rama Stories in Indonesia, Bhratara, Djakarta, 1969.

ค. หนังสือประกอบการค้นคว้าภาษาไทย

๑. กรุงเทพมหานคร, พระบาทสมเด็จพระเจ้า, *รามเกียรติ์* กุรุสภา พระนคร ๒๕๑๖
๒. ศึกฤทธิ ปราโมช, ศาสตราจารย์ ม.ร.ว., *บทโฆษณาคอนพิภกสวามิภักดิ์* มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๕
๓. “นาคะประทีป”, *สมญาภิธานรามเกียรติ์* แพร์พิทยา พระนคร ๒๕๑๔
๔. *ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๑-๕*, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายอรอด ค้อกองคา โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี พระนคร ๒๕๑๒
๕. *ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค ๕-๖*, พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายถนอม ฟุ้งสม โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน พระนคร ๒๕๑๒
๖. ประพันธ์ สุกนธชาติ, *นารายณ์สิบปางและหงส์ในเรื่องรามเกียรติ์* โรงพิมพ์พระจันทร์ พระนคร ๒๕๑๑
๗. *พระคัมภีร์ชาดกแปล ฉบับส.อ.ส. (เล่ม ๑๑) วรรณคดี—หว่าทสนิบาต (ภาค ๖)* โรงพิมพ์พิมพ์ศรี พระนคร ๒๕๑๓
๘. พระสารประเสริฐและหลวงศรีอมรญาณ, *พระรามชาดก ถอดความบรรยายจากหนังสือเทศน์* พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์โท หลวงศรีอมรญาณ แผนกการพิมพ์เกษมสุวรรณ พระนคร ๒๕๑๗

๙. พิชิตลาภฤๅษี, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น, *เรื่องพระราม* พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานนิทรรศการ พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ณ หอสมุดแห่งชาติ วันที่ ๒๐-๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕.
๑๐. พุทธยอคฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ, *รามเกียรติ์* คุรุสภา พระนคร ๒๕๑๗ (๑๑ เล่ม)
๑๑. พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ, *รามเกียรติ์* คุรุสภา พระนคร ๒๕๑๐ (๓ เล่ม)
๑๒. มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครเรื่องรามเกียรติ์และบ่อเกิดรามเกียรติ์* ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ศิลปาบรรณาการ พ.ศ. ๒๕๑๗
๑๓. มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พระราชนิพนธ์รามเกียรติ์* คุรุสภา พระนคร ๒๕๐๔
๑๔. "เสฐียรโกเศศ", *อุปรากรมเกียรติ์* สำนักพิมพ์บรรณาการ พระนคร ๒๕๑๕

ราวณะรบจกayu (สกาย) ซิงส์คานนาฏศิลป์ชะวากลางหน้าวิหารปรมบานัน (พรหมพนม)